

ঘোষালের ত্রিকথা

শ্রীপ্রমথ চৌধুরী

ডি, এম, লাইব্রেরী
৪২, কর্ণওয়ালিস ষ্ট্রিট
কলিকাতা

প্রকাশক :
ডি. সি. ভট্টাচার্য
বান্দারন পাবলিশিং হাউস
৮৫, বহুজাত স্ট্রিট, কলিকাতা।

দাম : পাঁচ শিক্ষা

মাসপর্যন্ত প্রেস
১১৪।১এ অমহাট্ট' স্ট্রিট, কলিকাতা হইতে
আঞ্জিলীশঙ্কু ভট্টাচার্য কর্তৃক মুদ্রিত

ମୁଖ୍ୟପତ୍ର

ଯାମଥାନେକ ପୂର୍ବେ ସୋଧାଲେର ବେଳୋମିତେ ଆମାର ଲେଖା—
“ବୀଣାବାଈ” ନାମକ ଗଲ୍ଲେର ପ୍ରଶ୍ନା ହୃଦେ ବାତାସନ ପତ୍ରିକାଯ ଯେ
ପ୍ରସ୍ତରଟି ପ୍ରକାଶିତ ହସ, ତାର ଅନ୍ତରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରବନ୍ଦେର ଲେଖକ ଏକଟି
ଅନ୍ତାବ କରେନ । ତିନି ବଲେନ, ସୋଧାଲେର ଗଲ୍ଲଶୁଣି ଏକତ୍ର କରେ
ପୁଣିକା ଆକାରେ ପ୍ରକାଶ କରା ଉଚିତ ।

ସେଇ ଅନ୍ତାବ ଅମୁସାରେ ଆମି ବାତାସନ-ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଅବିନାଶଚନ୍ଦ୍ର ସୋଧାଲଙ୍କେ ଉଚ୍ଚ ଗଲ୍ଲ ତିମଟ ପୁଣିକା ଆକାରେ
ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅମୁମତି ଦିଯେଛି ।

ସୋଧାଲେର ଗଲ୍ଲ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠକେର ଅତ୍ୟାନ୍ତ ପିଲା ।
“କରମାଯେସି’ଗଲ୍ଲ” ନାମକ ପ୍ରସମ ଗଲ୍ଲଟି ପ୍ରାୟ ବିଶ ବଂସର ପୂର୍ବେ
ନତୁନ-ପତ୍ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବିଲା, ପରେ ଆହୁତି ନାମକ ଗଲ୍ଲ
ସଂଗ୍ରହେର ଅନ୍ତର୍ଭୂତ ହେବେ ।

“ସୋଧାଲେର ହେଇୟାଣି” ନାମକ ଦିତୀୟ ଗଲ୍ଲଟି ବଚର ଦୁଇକ ଆଗେ
ବିଚିତ୍ରା ପତ୍ରିକାଯ ପ୍ରକାଶିତ ଆର ତୃତୀୟ ଗଲ୍ଲ “ବୀଣାବାଈ” ଦୁଇମାସ
ଆଗେ ଭାରତବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବେ ।

ଆଖାକରି ‘ସୋଧାଲେର ତ୍ରିକଥା’—ପାଠକଦେର ମନୋରଜନ
କରବେ ।

উৎসর্গ

শ্রীযুক্ত মোমনাথ মৈত্রে

কলকাতায়

ঘোষান্তের গল্পের তৃতীয় একজন বিশেষ স্বত্ত্বাদী।

তাই—“ঘোষান্তের ত্রিকথা” আমার প্রতির চিহ্ন
স্বরূপ তোষার করে সম্পর্ক করছি।

শ্রীপ্রয়থ চৌধুরী

৩০।১।৩৭

ଶୋଭାଲେଖ ପ୍ରକଳ୍ପ

ফরমায়েসি গল্প

কারণ, গোষ্ঠামী মহাশয়ের বর্ণ ছিল, উজ্জল নব—ঘোরশ্চাম ;
আর এক কারণ, তিনি কথার কথার উজ্জ্বল-নীলশঙ্খির দোহাটি
দিতেন। এই নামকরণের পর সে রোগ তাৰি সেৱে গিয়েছিল।

জমিদার মহাশয়ের প্রধের উত্তরে গোপাইজি বলশেন—
আজ্ঞে, ইংরাজিনবীশদের যে অতিগতি ফিরছে তা আমি জেনে
ওঁনেই বলচি। আমাৰই অনকত পাসকৰা শিষ্য আছে, যাদেৰ
কাছে ঘোষাল হণ্ডি ও গানটা না গেয়ে গান ধৰত

গেলি ভাষ্মী গঙ্গবরগামিনী

বিহুসি পালটা নেহারি

তাহলে আৰি হলপ কৰে বলতে পাৰি তাৰা ভাবে বিভোৱ
হয়ে যেত।

—ও হয়ের তকাঁটা কোথাৰ ?

—তকাঁটা কোথাৰ ?—বলশেন ভাল পঞ্চিত মশায় ! একটা
টপ্পা আৱ একটা কীৰ্তন !

—অগাঁ তকাঁ যা তা নামে !

—অবাক কৰলেন ! তাহলে শোৱিয়াৰ সঙ্গে বিষ্ণু-
পতি ঠাকুৰের প্ৰভেদও ক্ষু নামে ! নামেৰ ভেদেই ত বন্ধুৰ
ডেৱ হৱ। কিন্তু এ ক্ষেত্ৰে আপল প্ৰভেদ রাখে। যাক,
আপনাৰ সঙ্গে রসেৱ বিচাৰ কৰা গুৰু। রসজ্ঞান ত আৱ টোলে
জন্মাব না।

—বটে ! অষ্টক শতক থেকে স্বৰূ কৰে নৈবধ্যেৰ অষ্টাদশ
সৰ্গ পৰ্যন্ত আলোচনা কৰে যদি রসজ্ঞান না জন্মায়, তাহলে মহু

ଘୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

ଥେବେ ଶୁଣ କରେ ରଧୁନନ୍ଦନେର ଅଟ୍ଟାମଶ ତତ୍ତ୍ଵ
ଧର୍ମଜୀବ ଜୟାର ନା ।

—ରାଗ କରବେଳ ନା ପଣ୍ଡିତ ମଶାର, କିନ୍ତୁ କଥାଟା ଏହି ଯେ,
ସଂସ୍କରତକାବ୍ୟେର ରମ ଆର ପଦାବଲୀର ରମ ଏକ ବସ୍ତୁ ନର—ଓ ହୁରେର
ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ।

—ଆପଣି ତ ଦେଖି ଏକ କଥାରଇ ବାର ବାର ପୁନରୁତ୍ତି କରଛେନ ।
ମାନଙ୍ଗୁମ ଟପ୍ପା ଓ କୌରିନ ଏକ ବସ୍ତୁ ନର, କାବ୍ୟରମ ଓ ପଦାବଲୀର ରମ
�କ ବସ୍ତୁ ନର । କିନ୍ତୁ ପାର୍ବତୀ ଯେ କୋଥାର, ତା ତ ଆପଣି ଦେଖିଲେ
ଦିଲେ ପାରଛେନ ନା ।

—ତକାଂ ଆଛେ ବୈକି । ସେମନ ତାଲେର ରମ ଓ ତାଡ଼ି ଏକବସ୍ତୁ
ନର—ଏକଟାର ନେଶ ହୁଯ, ଆର ଏକଟାର ହୁଯ ନା । ସଂସ୍କରତ କବିତା
ପଡ଼େ କେଉ କଥନ ଶୁଲୋର ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ଦେଇ ?

ଘୋଷାଳେର ଏ ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟ ଶୁଣେ ମାର ଶୁତିରଙ୍ଗ ସଭାଙ୍କ ଲୋକ ହେଲେ
ଉଠିଲ । ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ-ନୀଳମଣି ମହାକୃଦ୍ଧ ହୁଯେ ବଲଲେନ—

ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ, ଆପଣିଓ ଏହି ସବ ଇରାରି ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଇ ?
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ସେମନ ଘୋଷାଳେର ବିଦେ ତେମନି ତାର ବୁଦ୍ଧି ।

ରାଯ ମହାଶୟ ଘୋଷାଳକେ ଚରିଶବଟା ଧରକେର ଉପରେଇ
ଶାଖିତନ ; କିନ୍ତୁ ତାର ବିକଳେ ଅପର କାଉକେଓ ଏକଟି କଥା ବଲାଇ
ଦିଲେନ ନା । ଆମାର ପାଠୀ ଆମି ଲେଜେର ଦିକେ କାଟିବ, କିନ୍ତୁ
ଅପର କାଉକେ ଶୁଡ଼ିର ଦିକେଓ କାଟିତେ ଦେବ ନା”—ଏହି ଛିଲ ତାର
molto, ତିନି ତାଇ ଏକଟୁ ଗର୍ବ ହୁଯେ ବଲଲେନ—

—କେବେ, ଓର ବୁଦ୍ଧିର କଥିତିଟି ଦେଖିଲେ କୋଥାର ହେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ-

କର୍ମବାନ୍ଧୁମି ଗୀତ

ମୌଳଦି ! କୋଣରେ କଷ ଖଟ ପେଟେ ବିଜେ ନା ଥାକିଲେ ପାରେ,
କିନ୍ତୁ ମଗଜେ ଦେବ ସୁଧି ଆହେ । ଡାଗସାଫିକ ଅରନି ଏକଟ
ଶୂତସହ ଉପମା ଲାଗାଓ ତ ଦେବି ।

—ଆଜେ, ଓସ ବୁଦ୍ଧି ଥାକିଲେ ପାରେ କିନ୍ତୁ ରସଜାନ ନେଇ ।

—ରସଜାନ ଓର ନେଇ, ଆର ତୋଷାର ଆହେ ? କରୋ ତ ଅରନି
ଏକଟ୍ ରସିକତା !

—ଆଜେ ଈ ରସିକତାଇ ପ୍ରସାଦ, ଓର ସନେ ଭକ୍ତିର ନାମଗର୍ଜୁ
ନେଇ । ଯାର ଧର୍ମଜାନ ନେଇ, ତାର ଆଧାର ରସଜାନ !

ଶୁଭିରଙ୍ଗ ଏ କଥା କୁନେ ଆର ଚଂପ ଥାକିଲେ ପାରଲେନ ନା ।
ବରେନ—

—ଏ ଆବାର କି ଅନ୍ତୁ କଥା ! ଘୋଷାଲେର ଧର୍ମଜାନ ନା
ଥାକିଲେ ପାରେ, ତାହି ବଲେ କି ଓର ରସଜାନ ଥାକିଲେ ନେଇ ?

—ଅବଶ୍ୟ ନା ! ଓ ଛାଇତ ଆର ପୃଥିକ ଜ୍ଞାନ ନଥ ।

—ଆମାଦେର କାହେ ଯା ସାଧାରଣ, ଆପନାର କାହେ ଯଥିନ ତା
ବିଶେଷ, ଆମାଦେର କାହେ ଯା ବିଶେଷ ଆପନାର କାହେ ତା ଅବଶ୍ୟ
ସାମାନ୍ୟ ; ଏ ଏକ ନବୟନ୍ତାର ବଟେ !

—ଶୁନ ପଣ୍ଡିତ ମ'ଶାର ! ଯୀର ନାମ ରସଜାନ ତାରି ନାମ
ଧର୍ମଜାନ ; ଆର ଯାର ନାମ ଧର୍ମଜାନ ତାରି ନାମ ରସଜାନ । ନାହେର
ଅଭେଦେ ତ ଆର ବନ୍ଦୁ ପ୍ରେଭେଦ ହସ ନା ।

—ବଲେନ କି ଗୋସାଇଜି ! ତାହଲେ ଆପନାଦେର ମହିତ, ଯାର
ନାମ କାଥ ତାରି ନାମ ଧର୍ମ, ଆର ଯାର ନାମ ଅର୍ଥ ତାରି ନାମ ମୋଳ ?

—ଆସଲେ ଓ ମସହି ଏକ । ରତ୍ନାସ୍ତରେ ଶୁଦ୍ଧ ନାମକିର ଇହେହେ ।

ଘୋଷାଳେର ତିକଥା

—ବୁଝିଛେ ମା ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ, କଥା ଖୁବ ସୋଜା । ଗୋଟାଟିଜି
ବଲାଚନେ କି ଯେ, ବାର ନାମ ଭାଙ୍ଗା ଚାଲ ତାରି ନାମ ବୁଢ଼ି—ନାମାନ୍ତରେ
ଶୁଣୁ କପାଳର ହରେହ ।

ଯଦେର ପିଠ ପିଠ ଏହି ଚାଟେର ଉପରୀ ଆସାଇ, ରାର ଶହାନ୍ଦରେର
ପାତ୍ର-ମିତ୍ରଗମ ମହା ଖୁଲି ହେଁ ଅଟ୍ଟିହାତେ ଘୋଷାଳେର ଏ ଟାଙ୍ଗନିର
ଅନୁମୋଦନ କରିଲେନ । ଉଚ୍ଚଳ-ନୀଳମଧ୍ୟ ଏର ଅତିବାଦ କରତେ
ଉଚ୍ଛତ ହବାମାତ୍ର, ତାର ମାଧ୍ୟାର ଉପର ଥେକେ ଏକଟା ଟିକଟିକି ବଲେ
ଉଚ୍ଚଳ “ଠିକ ଠିକ ଠିକ” । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଵତିରଙ୍ଗ ମହାଶୟର ପ୍ରୟୁକ୍ତି
ଓ ବିଶ୍ଵାରିତ ନାମିକାରଙ୍ଗୁ ହତେ ଏକଟା ପ୍ରଚାର ସହାୟ “ହେଚ୍”କ୍ଷବନି
ନିର୍ଗତ ହେଁ, ଉଚ୍ଚଳ ନୀଳମଧ୍ୟର ବକ୍ଷଦେଶ ସୁଗପ୍ତ ହାତ୍ ଓ ନଷ୍ଟରଦେ
ନିକ୍ରି କରେ ଦିଲେ । ତିନି ଅସନି “ରାଧାରାଧବ” ବଲେ ସବେ ବଲିଲେନ ।
ରାଧା ମହାଶୟ ଏହି ସବ ବ୍ୟାପାର ଦେଖେ ଶୁଣେ ତାରି ଚାଟେ ବଲିଲେନ—

—ତୋମରା କ'ଟାଇ ମିଳେ ତାରି ଗଞ୍ଜଗୋଲ ବାଧାଲେ ତ
ହେ । ଆମି ଶୁଣିଲେ ଚାଇଲୁମ ଗଲ ଆର ହେବା ଶୁକ କରେ
ଦିଲେନ ତର୍କ, ଆର ମେ ତର୍କେର ସଦି କୋନ୍ତ ମାଧ୍ୟମ ଥାକେ ।
ଘୋଷାଳ ! ଗଲ ବଳ ।

—ହଜୁର, ଏହି ବଲ୍ଲୁ ବଲେ ।

—ଶୀଗଗିର, ମଇଲେ ଏବା ଆବାର ତର୍କ ଜୁଡ଼େ ଦେବେ । ଏକି
ଆମାର ଶ୍ରାକେର ଶତା ବେ, ନାଗାଡ଼ ପଣ୍ଡିତେର ବିଚାର ଚଲିବେ ?

ଉଚ୍ଚଳ-ନୀଳମଧ୍ୟ ବଲିଲେ—

—ଆଜେ, ମେ ଭର ନେଇ । ଯେ ସତ୍ୟ ଘୋଷାଳ ବକ୍ତା, ମେ ସତ୍ୟ
ଦିନ ଆସି ଆର ଖୁଲି ତ ଆମାର ନାମଇ ନୟ—

ফরমারেশি গল্প

পঙ্কত খণ্ডের বচনটি ধাপে ধাপে ছিলো শিয়েছে। কাল
যে বর্ষা, তা ত সকলেই জানেন। তার উপর গোসাইজির
কোকিলের সঙ্গে যে এক বিহুর সামৃগ্র্যও আছে, সে ত
প্রত্যক্ষ।

উজ্জ্বলনীলকণ্ঠির গায়ে এই কথার নথ বসিয়ে দিয়ে ঘোষাল
আরম্ভ করলে—

—তবে বলি শ্রবণ করুন।

—দেখ, মধুর রসের বলে গন্ধ যেন একদম চিনির পানা করে
ভুলিস নে। একটু মুনখুলি যেন থাকে।

—ভজুর যে অকুচিতে ভুগছেন, তাকি আর জানিনে !

—আর দেখ, একটু অগভার দিয়ে বলিস, একেবারে যেন
সামা না হয়।

—অগভারের স্বষ্টি যে আজকাল হজুরের প্রধান স্থ, তা ত
আর কারও জানতে বাকী নেই।

—কিন্তু সে অলকার যেন ধারকরা বৈ চুরিকরা না হয়।

—হজুর, তবে নেই। পরের সোনা এখানে কানে দেব না,
তাহলে গোসাইজি তা টেচকাটানে কেড়ে নেবেন। কিন্তু একেত্রে
নিজের জিনিস ব্যবহার করলে সবাঠি সোনাকে বলবে পিতল, আর
বড় অমৃগাহ করে ত—গিট্টি।

—অল্পে যে বলে তা ব্লুক; কিন্তু আসল ও নকলের
প্রভেদ আমার চোপে ঠিক ধরা পড়বে।

ବୋଧାଳେର ତିକଥା

—ହଜୁର ଅହରି, ମେଇ ତ ଭରନା । ତବେ ଶୁଣ—

ଆବଳ ମାସ, ଅମାବଶ୍ଵାର ରାତିର, ତାର ଉପର ଆଦାର ତେବେନି
ଦୟୋଗ । ଚାରିଦିକ ଏକେବାରେ ଅନ୍ଧକାରେ ଠାସା । ଆକାଶେ
ବେଳ ଦେବତାରା ଆବଲୁଷ କାଠେର କପାଟ ଭେଜିଯେ ଦିଯେଛେ ; ଆବ
ତାର ଭିତର ଦିଯେ ଥା ଗଲେ ପଡ଼ିଛେ ତା ଜଗ ନର,—ଏକମମ
ଆଶକାତରା । ଆର ତାର ଏକ ଏକଟା ଫୋଟୋ କି ମୋଟା, ବେଳ
ତାମାକେର ଶୁଣ—

—କାଠେର କପାଟେର ଭିତର ଦିଯେ ଜଳ କି କରେ ଗଲେ ପଡ଼ିଲେ,
ମଳତ ମୂର୍ଖ ? ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା ସ୍ତର କରେ ଦିସ, ତଥନ ଆର ତୋର ସମ୍ମା
ଅସମ୍ଭବେଳ ଜ୍ଞାନ ଥାକେ ନା । ବଳ ଜଳ ଚାଟୁଯେ ପଡ଼ିଛେ !

—ହଜୁର ବଗତେ ଚାଇ ଆମି ସ୍ଵର୍ଗତମାର ଧାର ଧାରି ନେ । ଆକେ
ତା ନର, ଆମି ଟିକଇ ବଗେଛି । ଜଳ ଗଲେଇ ପଡ଼ିଛେ, ଚାଇସେ ନର ।
କପାଟ ବଟେ, କିନ୍ତୁ—କାନକକୋରେର କାଙ୍ଗ, ଭାଷାଯ ସାକେ ବଲେ ଜାଲିର
କାଙ୍ଗ । ମେଇ ଜାଲିର କୁଟୋ ଦିଯେ—

—ଦେଖିଲେନ ଶୁଭିରଙ୍ଗ, ବୋଧାଳେର ଠିକେ ଭୁଲ ହୁଏ ନା । ଏହି ଶୁଣେ
ଦେଉରାମଙ୍ଗ ବଲିଲେନ—

—ଦେଖିଲେ ବୋଧାଳ ! ଠିକେ ଭୁଲ କର୍ତ୍ତାର ଚୋଖ ଏଡ଼ିଲେ
ଯାଏ ନା ।

—ମେ ଆର ବଲିଲେ । ହଜୁର ହିଶେବ ନିକେଳେ ସଦି ଅତ ପାକା
ନା ହଜେନ ତା ହଲେ ତାର ବାଡ଼ିତେ ଆର ପାକା ଚଣ୍ଡିମଣ୍ଡପ ହର, ଆଗେ
ଥାର ଚାଲେ ଥଢ଼ିଲୁ ନା ।

—ତୁ ସି କାର କଥା ବଲାଇ ହେ, ଆମାର ?

ফরমায়েসি গল

—যে নল চালাই সে কি জানে কার ঘরে গিয়েসে নল তুকবে ?
ষাক ও সব কথা, অধন গল শুনুন ।

এই দুর্যোগের সময় একটি ব্রাহ্মণের ছেলে, বহেস আন্দাজ
পচিশ ছাবিশ, এক তেপাঞ্চল মাঠের ভিতর এক বটগাছের তলায়
একা দাঢ়িয়ে ঠায় ভিজছিল ।

—কি বলিণ ! ব্রাহ্মণের ছেলে রাত ছপুরে গাছতলায়
দাঢ়িয়ে ভিজছে আর তুই ঘরের ভিতর বসে ঘনের মধ্যে গল
বলে যাচ্ছিস ? ও হবে না ঘোষাল, ওকে শুধান থেকে উদ্ধার
করতেই হবে !

—হজুর, অধীর হবেন না ; উদ্ধার ত করবই । মইলে মূল
রসের গল হবে কি করে ? কেউ ত আর নিজের মধ্যে নিজে প্রেম
করতে পারে না ।

—তা ত জানি, কিন্তু তুই হস্ত ঐখানেই আর একটাকে
এনে জোটাবি ! গল শুরু করে দিলে তোর ত আর কাঙাকা ও
জান থাকে না ।

—বেথুন রাখ মহাশয়, ঘোষাল হ’ল তা করে, তাতেও
অঙ্কার শান্তের হিসেবে কোনও দোষ হয় না । সংস্কৃত
কবিরাও ত অভিসারিকাদের এমনি দুর্যোগের শধোই বাব
করতেন ।

—বেথুন পশ্চিত মহাশয়, মেকানে তাদের হাড় মজবূত
ছিল, একালের ছেলেমেরদের আধুন্টা জলে ভিজলে নির্দাঃ
pneumonia হবে । এ যে বাঙাদেশে, তার আবার কলিকাতা ।

ବୋରାଲେର ତ୍ରିକଥା

ଏ କଥା କୁନେ ଉଚ୍ଛଳମୀଳମି ଆର ହିର ଥାକଣେ ପାଇଲେନ ନା,
ଅବେଳେ ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଛଳେନ—

—ତାତେ କିଛୁ ଯାଇ ଆଲେ ନା ମ'ଶାର । ପଦାବଳୀ ପଡ଼େ
ଦେଖେନ,—କି ବଡ଼ଜଳେର ମଧ୍ୟେ ଅଭିମାରିକାରୀ ସର ଥେକେ ବେଗିଲେ
ପଡ଼ିଲେ, ଏବଂ ତାତେ କରେ ତୀରେ କାରଓ ସେ କଥନେ ଅପରିହାତ
ଘଟେଇ, ଏ କଥା କୋନଙ୍କ ପଦାବଳୀତେ ସଙ୍ଗେ ନା । ଆମର
କପଟା କି ଜାନେନ, ଯନେର ଭିତର ଯାଇ ଆଶ୍ରମ ଜଲେଇ, ସାଇରେ
ଜଲେ ତାର କି କରବେ ?

—ହଜୁର ତ ଠିକିଟି ଭର ପେରେଇନ । ଅଭିମାରିକାଦେର ଚାମଡ଼ା
ଯୋମଜାମୀ ହତେ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ତାଇ ସଙ୍ଗେ ସଞ୍ଚାନକେ ଭଲେ
ଭେଜାଲେ ସେ ଭାଙ୍ଗିଯା ହବେ ନା, କେ ବଳତେ ପାରେ ? ଅଭିମାରିକ
ସଙ୍ଗେ ତ ଆର କେନିଓ ଜାନୋଗାର ନେଇ । ଦେଖୁନ ହଜୁର, ବ୍ରାହ୍ମଦେର
ହେଲେ ଚିରଛିଲ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ତାର ଗାଁସେ ହଜି ଲାଗଛିଲ ନା । ତାର ମାଥାର
ଛିଲ ଚାତା, ଗାଁସେ ସର୍ବାତି, ଆର ପାରେ ବୃତ୍ତଜୁତୋ । ତାରପର ଶୁଣ—

ଶୁଣୁ ବଡ଼ଜଳ ନମ । ମାଗାର ଉପର ବଜୁ ଧରକାହିଲ ଆର ଚୋଥେର
ଶୁମ୍ବେ ବିହାର ଚମକାହିଲ । ମେ ଏକ ତୁମ୍ଭ ବ୍ୟାପାର । ଲାଥେ ଲାଥେ
ହୁବଡ଼ି ଛୁଟିଲେ, ଝାକେ ଝାକେ ପାଉଇ ଉଚ୍ଚଇଁ, ତାରି ଝାକେ ଝାକେ
ବୋମା କୁଟାଇ—ମେଦିନ ସର୍ଗେ ହଜିଲ ସେବାଲି ।

—କି ବଳି ଘୋଷାଳ, ଶ୍ରାବନ ମାନେ ଦେଓରାଲି ?—ତୁଇ ଦେଖଛି
ପାଞ୍ଜି ଯାନିମ ନେ !

—ଆଜେ ଆସି ଯାନି, କିନ୍ତୁ ଦେବତାରୀ ଯାନେନ ନା । ସର୍ଗେ ତ
ମୟତକଣାଇ ଶ୍ରାବନ । କି ସଙ୍ଗେ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟାର ?

କରମାଯେତି ଗନ୍ଧ

—ତୋର ସେଟୀରା ମେନ ଡେଲ ଚାଲାଯା, କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଲୋକ ତା
ନେବ କେବ ?

—ଆଜିର ସଂଖ୍ୟା ସଥେ ।

—ଅନେକଙ୍କ ଚାପ କରେ ଥାବା ଉଚ୍ଛଳନୀତିଷ୍ଠଗିର ଥାକେ ହିଲ ମା ।

ତିନି ବଲଦେନ :—

ମୋହାଲ ସାଦେର କଥା ବଲାଇ ତାମ୍ଭା ମବ ଅଞ୍ଚଳ ବୌଦ୍ଧ । ଆମାର
ପାମକରା ଶିଖୋରାଇ ହଜେ ଥାଟି ବୈଦ୍ୟାନ୍ତିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ।

—ଆର୍ଥିକ ଏଂଦେର କାହେ ଶାକାର ଓ ନିରାକାରେର ଭେଦ ଉଥୁ
ଉପର୍ଯ୍ୟ ; ଏବଂ ମେ ଭେଦଜ୍ଞାନଓ ଏଂଦେର ନେଇ, ଏବା ଖୁବିଷ୍ଠ ଶା'ର
ଜାଗାର 'ନି' ଏବଂ 'ନି'ର ଜାଗାର 'ନା' ବପିରେ ଦେନ !

ରାର ସହାଯେର ଆର ଧୈର୍ୟ ଥାକଲ ନା । ତିନି ବେଜାର ବେଗେ
ଉଠେ ଟୀକାର କରେ ବଲଦେନ :—

ତୋମାର ଟୀକା ତିନିମି ରାଖୋ ହେ ମୋହାଲ ! ଆମାର କାହେ
କୁ-ମବ ବୃଜକି ଚଲବେ ନା । ଇହୁ ପିଟରା ତ'ପାତା ଇଂରେଜି ଶତ୍ରୁ ମବ
ଶୋଇଥି ହଥେ ଉଠେଛେ । ଆମି ଜାନି ଏବା ମବ କି—ହର ବର୍ଣ୍ଣରୀବୀ
ନାନ୍ତିକ, ନୟ ବର୍ଣ୍ଣରୀବୀ ଖୁଟାନ । ଐ ଅକାଶକୁଆଣ୍ଡା ବୈଦ୍ୟାନ୍ତିକ
ଶାକୁଇ ହୋକ ଆର ବୈଦ୍ୟାନ୍ତିକ ବୈଷ୍ଣଵି ଦୋଷ, ଗେରତୁଇ ହୋକ
ଆର ମନ୍ୟାମୀଇ ହୋକ, ସୁଦେଖୀଇ ହୋକ ଆର ବିଦେଖୀଇ ହୋକ,
ତୋମାର ଐ ତ୍ରାଙ୍ଗନେର ଛେଣେର ସାଡ ଧରେ ଐ ମେବତାର ପାରେ ଯାଥା
ଠେକାଓ ।

—ହଜୁର, ଓକେ ବିରେ ଯଦି ଏଥିନ ପ୍ରଣାମ କରାଇ ତାହ'ଲେ ଆମାର
ଗନ୍ଧ ଯାରା ଥାଏ ।

ବୋଧାଲେର ତ୍ରିକଥା

—ଆର ସଦି ପ୍ରଗାଢ଼ ନା କରେ ତ କାନ ଧରେ ମନ୍ଦିର ପେକେ ବାର କରେ ଦେ ।

—ହୁବୁ, ତାହଲେ ଓ ଆମାର ଗଲ ମାରା ଯାଏ ।

—ସାକ୍ ମାରା । ଆମି ଐ ସବ ଗୌରାଗୋବିନ୍ଦ ଶୋକେର ସମେଜୀଚାନ୍ଦେର କଥା ଶୁଣିତେ ଚାଇନେ ।

—ହୁବୁ ସଦି ଜୋର କରେନ ତ ଆମି ନାଚାର । ଗଲ ତାହଲେ ଏଇଥାନେଇ ସଙ୍କ କରିଲୁମ୍ ।

—ବେଶ ! ଏ ମାସେର ଶାଇନେ ଓ ତାହଲେ ଏଇଥାନେଇ ସଙ୍କ ହଳ ।

ଏହି କଥା ଶୁଣେ ଘୋଷାଳ ଶଶ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଦଲେ ଉଠିଲ :—

ହୁବୁ, ଆପନି ମିଛେ ରାଗ କରଛେନ । ମୁଣ୍ଡିଟେ ସଦି ଦେବୀ ନା ହଥେ ମାନବୀ ହୁଯ ।

—ଏ ଆବାର କି ‘ଆଜଶୁବି କଥା ବାର କରଲି ? ଏହି ଛିଲ ଦେବତା ଆର ଏହି ହୟେ ଗେଲ ମାନ୍ୟ ।

—ଦେବତା ଯେ ମାନ୍ୟ ଆର ମାନ୍ୟ ଯେ ଦେବତା ହୁଯ, ଏ ତ ଆର ଆଜଶୁବି କଥା ନଥ । ଏ କଥା ତ ସକଳ ଦେଶେର ସକଳ ଶାନ୍ତିରେ ଆଛେ, ତବେ ଆମି ତ ଆର ପୂର୍ବାଗକାର ନହି । ଏରକମ ଓଲଟିପାଲଟ ଆମି କରଲେ କେଉ ତା ମାନବେ ନା, ଆପନି ଓ ବଳବେନ ଓର ଡିତର ସ୍ଵର୍ଗତା ନେଇ । ବ୍ୟାପାରଥାନୀ ଆମଲେ କି ତା ବଳଚି । ହୁବୁ ମନୋରୋଗ କରବେନ । ବ୍ରାଜନେର ଛେଲେ ସଥନ ମନ୍ଦିରେର ଦରଜା ଠେଲଚିଲ ତଥନ ଡିତମେ ସଦି ଜନପ୍ରାଣୀ ନା ଧୀକତ, ତାହଲେ ହଡ଼କେ ଖୁଲେ ଦିଲେ କେ ? ଆର ସଥନ ଦେଖା ଗେଲ ଯେ ମନ୍ଦିରେର ସଥ୍ୟ ଅପର କୋନ ଓ କିଛୁ

କୁରମାଯେସି ଗଲ୍ଲ

ନେଇ, ତଥନ ଆଗେ ଯାକେ ପ୍ରତିଧା ବଳେ ଡୁଲ ହେବିଲ, ତିନିଇ
ଯେ ଓ ଦାର ମୁକ୍ତ କରେଛିଲେନ, ସେ ବିଷୟେ ଆର କୋନ୍‌ଓ ଶମ୍ଦେହ ଥାକିଲେ
ପାରେ ନା । ମୋଟ ଯଥନ ଦେଖିଲେ ଦେବୀର ମତ ନାହିଁ ତଥନ ଅପ୍ରମା ନା ହେବେ
ଆର ଧାର ନା ।

—ଥୁବ କଥା ଉଠେ ନିତେ ଶିଥେଛିଲ ବଟେ ।

—ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଲେ ସଥନ ଦେଖିଲେ ଯେ, ମେଇ ମୃତ୍ୟୁର ଚୋଥେ ପଣକ
ପଡ଼ିଛେ, ନାକେ ନିଃଖାସ ପଡ଼ିଛେ, ତଥନ ଆର ତାର ବୁଝିତେ ବାକୀ ପାକଣ
ନା ଯେ, ସ୍ଵର୍ଗେର କୋନ୍‌ଓ ଅପ୍ରମାରେ ବେରିଯେଛିଲ, ଅନ୍ଧକାରେ ପଥ
ଡୁଲେ ପୃଥିବୀତେ ଏମେ ପଡ଼ିଛେ, ଆବ ଏହି ଘଡ଼ବୁଟିର ଠେଳାର ଏହି ମନ୍ଦିରେ
ଏମେ ଆଶ୍ରଯ ନିଯେଛେ । ବେଚାରୀ ମହା ଫଂପରେ ପଡ଼େ ଗେଲ । ଦେବୀ
ହଲେ ପୂଜା କରିଲେ ପାରିବା, ଧାନୀ ହଲେ ପ୍ରଗୟ କରିଲେ ପାରିବା, କିନ୍ତୁ
ଅପ୍ରମାକେ ନିଯେ ସେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟାବିଷ୍ଟ ହେବେ ପଡ଼ିଲ । ତାର ମନେର ଭିତର
ଏକଦିକ୍ ଦେଖେ ଭକ୍ତି ଆର ଏକଦିକ୍ ଥେକେ ଶ୍ରୀତି ଠେଲେ ଉଠେ ପରମପାଦ
ଲଡ଼ାଇ କରିଲେ ଲାଗଳ ।

—କି ବଲାଲି, ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀତି ପରମପାଦ ଲଡ଼ାଇ କରିଲେ ଲାଗଳ ?
ଓ ହୁଇ ତ ଏକ ମନେହି ଥାକେ ।

—ଓ ହୁଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକମଙ୍ଗେ ଥାକେ ନା, ଏକହି ହିନ୍ଦିମି । ଆମାଦେର
ମତେ ଭକ୍ତି ପରାପ୍ରାତି ଆର ଶ୍ରୀତି ଅପରାଭକ୍ତି ।

—ଧାପ କରିବେଳ ଗୋପାଇଛି । ଭକ୍ତିର ଭୟ ଭୟ, ଆର ଶ୍ରୀତିର
ଭୟ ଭରମାର । ଓ ହୁଇ ଏକମଙ୍ଗେ ସବ କରେ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବୋନ-
ସତୀନେର ମତ ।

—ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଲେକେ ଓରକମ ଅକ୍ଷୟକ୍ଷେ କେଲେ ରାଥା ଠିକ ନାହିଁ ।

ଶୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

ଅମ୍ବରାଦେର ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ! ରାମୋ, ମେ ତ ହବାଇ ଜୋ ନେଇ, ତବେ
ପ୍ରସ୍ତେ ଦୋଷ କି !

—ହଜୁର, ଦୋଷ କିଛୁ ନେଇ, ସମ୍ପର୍କେ ବାଧେ ନା । ତବେ ଲୋକେ
ବଦେ ଅମ୍ବରାର ସମେ ପ୍ରେସ କରିଲେ ମାନ୍ୟ ପାଗଳ ହୁଏ ।

—କଥା ଠିକ, କିନ୍ତୁ ମେ ହଜେ ଏକରକମ ଶୌଦୀନ ପାଗଳାମି ।
ଦ୍ଵୀଲୋକେର ଶମେ ଭାଲବାସାୟ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ଯାଥାର ଯଥାମ ନାରଯଣ
ମାଧେ ନା, ଯାଥେ କୁନ୍ତଲବୃଦ୍ଧ । ଆର ଅମ୍ବରାର ଟାନେ ମାନ୍ୟ ହୁଏ
ଉଦ୍‌ଯାଦ ପାଗଳ । ତଥନ ସ୍ଵର୍ଗେ ନା ଗେଲେ ଆର ମାନୁଦେଇ ନିଷ୍ଠାର
ନେଇ, ଅଗଚ ମେଥାନେ ପ୍ରାବେଶ ନିଷେଧ । କି ବଜେନ ପଣ୍ଡିତ ଯଶାର ?

—ପ୍ରଥାଗ ତ ହାତେଇ ରଖେଛେ,—ବିକ୍ରିମୋର୍କଣୀ ।

—ଶୁଣେନ ହଜୁର, ପଣ୍ଡିତ ଯଶାର କି ବଜେନ ? ଏ ଅବହାୟ
ଆକ୍ଷଣ ମଞ୍ଚାନଟାକେ କି କରେ ଭାଲବାସାୟ ଫେଲି ?

—ତାହଙେ କି ଗର ଏଇଥାନେଇ ବନ୍ଦ ହଲ ?

—ଆଜେ ତା ଓ କି ହୁଏ ! ଯା ହଲ ତା ଶୁଣ :—

“ଆକ୍ଷଣେର ଛେଲେକେ ଅମନ ଉତ୍ସୁକ କରିବେ ଦେଖେ, ମେହି ମୁଣ୍ଡିଟି ଓ
ଏକଟୁ ଭୀତ କ୍ରତ ହେଁ ଉଠିଲ, ଅମନି ତାର କୀଧ ଥେକେ ଅନ୍ଧଳ ପଡ଼ିଲ
ଥିଲେ । ଆକ୍ଷଣେର ଛେଲେ ଦେଖିବେ ପେଲେ ତାର କୀଧେ ଡାନା ହେଇ,
ବାପାରଟା ଯେ କି ତଥନ ଆର ତାର ବୁଝିବେ ବାକି ଧାକଳ ନା । ଏଥିମ
ବୁଝିବେଳ ହଜୁର, ଓକେ ଦିରେ ପ୍ରଣାମ କରାଲେ କି ଅନ୍ଧଟାଇ ସଟିତ ?
ଏକେ ତରଣ ବସେ, ତାତେ ଆବାର ହାତେର ଗୋଡ଼ାର, ପଡ଼େ-ପାଇସା
ଡାନାକାଟା ପରି ! ତାର ଉପର ଆବାର ଏହି ଛର୍ଯ୍ୟୋଗେର ମୁହଁଗ ।
ଏ ଅବହାୟ ପକ୍ଷତପା କ୍ଷିଦେଇଇ ମାଧ୍ୟାର ଠିକ ଥାକେ ନା—ଆକ୍ଷଣେର

করমান্বেশি গল

ছেলে ত ধাত্র বালা-যোগী। পরম্পর পরম্পরের বিকে চাইতে লাগল। ত্রাঙ্গণ যুক্ত সিদ্ধভাবে, আর যুক্তভাবে আড়ভাবে। তার চক্র ঘিলন হবামাত্র সেই সুন্দরীর নয়ন-কোণ থেকে একটি উকাকণ। খসে এসে ত্রাঙ্গণের ছেলের চোখের ভিতর সিয়ে তার মরমে গিয়ে প্রবেশ করলে। ত্রাঙ্গণের ছেলের বৃক্ষ বিলেতি বেদান্ত পড়ে পড়ে কুকিস্তে একেবারে সোলার মত চিমলে ও খড়-পড়ে হয়ে গিয়েছিল, কাজেই সেই সুন্দরীর চোখের চকমকি-ঠোকা আঞ্চনের কুণ্ডলিটি সেখানে পড়বা মাত্র সে যুক্ত আঞ্চন ঝলে উঠল। আর তার ফলে, তার বৃক্ষের ভিতর যে ধাতু ছিল সে সব গলে একাকার হয়ে উথলে উঠতে লাগল আর অমনি তার অস্তরে ভূমিকম্প হতে সুন্ধ হব। তার মনে হল মেন তার পাত্রণা সব ধনে যাচ্ছে। সঙ্গে সঙ্গে তার সর্বাঙ্গ পর ধর করে কাঁপতে লাগল, মুখের ভিতর কথা জড়িয়ে যেতে লাগল, মাথা সিয়ে যাম পড়তে লাগল। এক কথায় ম্যালেরিয়া-ছর আসবার সময় মানুষের যে অবস্থা হয় তার ঠিক সেই অবস্থা হল। ত্রাঙ্গণের ছেলে বৃক্ষে তার যুক্তের ভিতর ভালবাসা জয়াচ্ছে।

এই বর্ণনা শুনে উজ্জলনীলমণি অত্যন্ত দ্রোণীক হয়ে দলে উঠলেন :—

আহা ! পূর্ণবাগের কি চমৎকার বর্ণনাই হল ! বস্তান্দে সাকে বলে সার্বিক তাৰ তাৰ উপমা হল কি না ম্যালেরিয়া-ছর ! বোধাল হখন যধুৱ রসেৱ কঁথা পেড়েছিল, তখনই জানি ও শেষটা নৌতৎস রস এনে ফেলবে। আৰ লোকে বলবে, লোভাল কি বসিক !

ଘୋଷାଳେର ତିକଥା

ଘୋଷାଳ ଏ ମୁଁ କଥାର କୋନ ଉଚ୍ଚର ନା କରେ ସ୍ଵତିରହେର ଦିକେ ଚାଇଲେ । ମେଚାଟିନିର ଅର୍ଥ—ଯଶାୟ ଜୀବାବ ଦିନ । ସ୍ଵତିରହେର ବଳଲେନ :—

ତିକ୍ଷପେର ସାମ୍ୟାବଶ୍ତାତେଇ ତ ଚିତ୍ର ପ୍ରକଳ୍ପିତ ଥାକେ । ଆର ତୁମି ସାକ୍ଷାତ୍ ବଳଛ, ମେଓ ତ ଏକଟା ଚିତ୍ରବିକାର ଛାଡ଼ା ଆର କିଛୁଇ ନର । ସ୍ଵତରାଂ ଓ ମନୋଭାବକେ ଘନେର ଅର ବଳାଇ ଘୋଷାଳ କି ଅଞ୍ଚାର କଥା ବଲେଛେ ?

—ପଣ୍ଡିତ ଯଶାୟ, କୁଥୁ ତାଇ ନର । ଯାଗେରିଆର ମନେ ଓ ଜିନିସେର ଆରଓ ଅନେକ ମିଳ ଆଛେ । ଦୟର ଚିକିଂସାଓ ଏକ, ଯଧୁର ରମେଶ୍ବର ଓ ପୁରୁଷ ତିକ୍ତ ରମ । ତଥକଥାର କୁଇନିନ୍ ଖାଓଷାଳେ ଭାଲବାସା ମାହୁରେ ଘନ ଥେକେ ପାଗାତେ ପଥ ପାର ନା ।—

ଦେଓରାନଙ୍କି ଏ କଥାର ପ୍ରତିବାଦ କରେ ବଳଲେନ—କୁଇନିନେ ବୁକି ଅର ଛାଡ଼େ ? କୁଥୁ ଆଟିକେ ଦେସ । ଶିଶି ଶିଶି କୁଇନିନ ଗିଲେଛି କିନ୍ତୁ ଆମାର ପିଲେ—

ରାମ ମହାଶୟ ଏତକ୍ଷଣ ଅଭ୍ୟମନକ୍ଷ ହ୍ୟେ କି ଭାବଛିଲେନ । ଟିକଳ-ନୀଳମ୍ବଣ ଓ ସ୍ଵତିରହେର କଥାୟ ତିନି କାଣ ଦେନ ନି, କିନ୍ତୁ ଦେଓରାନ-ଙ୍କିର କଥାଟି ତାର କାଣେ ପୌଛେଛିଲା । ତିନି ଯହା ପାରନ ହ୍ୟେ ବଳଲେନ :—

ଚୁପ କୁରୋ ହେ ଦେଓରାନଙ୍କି, ତୋମାର ପିଲେ କତ ବଡ଼ ହ୍ୟେ ଉଠିଛେ, ମେ କଥା କୁନେ କୁନେ ଆମାର କାଣ ପଚେ ଗେଲ । ଘୋଷାଳେର ଯେ ସଙ୍କଟ ଉକିଯେ ଯାଇଛେ, କୈ ଓ ତା ନିଯେ ରାତ ନେଇ ଦିନ ନେଇ ଯାର ତାର କାହେ ନାକେ କୌଦତେ ବସେ ନା । ପିଲେ ସଙ୍କଟର ଚାଇତେ

କୁରମାରେଲି ଗନ୍ଧ

ଯା ଦ୍ୱାରା ଶେଷ ସାଂଘାତିକ, ତାହି ହସେହେ ଏଇ ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଳେର,—
କୁରମୋଗ । ଓ ସେ କି ଭୟାନକ ରୋଗ ତା ଆୟି ଭୁଗେ ଭୁଗେ ଟେଇ
ପେରେଇଛି । ସେ ସା ହୋକ, ସୋବାଳ ବେ ଏକଟା ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଳେକେ
ବ୍ରାତହଙ୍ଗୁରେ ଏକଟା ତେପାଞ୍ଚର ଥାଟେର ଡିତର ଏକଟା ଅଳ୍ପିରେ ମଧ୍ୟେ
ଏକଟା ମେରେ ହାତେ ପଂପେ ଦିଲେ, ଅଧିତ ତାର କେ ବାପ କେ ଶା, କି
ଜାତ କି ଗୋତ୍ର ଜାନା ନେଇ ; ସେ ବିଷରେ ଦେଖଇ ତୋମାଦେର କାରାଗ
ଖୋଲ ନେଇ । ହା ଦେଖ, ସୋବାଳ, ତୁହି ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଳେର
ଜାତ ଯାରବାର ଆଜ୍ଞା ଫଳି ବାବ କରେଇଲି ! ଉଚ୍ଛବିଲମ୍ବି ଯେ
ବଲେଇଲି ତୋର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ନେଇ, ଏଥି ଦେଖଇ ସେ କଥା ଠିକ ।

—ଆଜେ ସେ କଥା ଆୟି ଅଜ୍ଞ ହୁତେ ବଲେଇଲମ୍ବ । ଯା ଥଟନା
ହସେହେ ତାତେ ସୋବାଲେର ଦୋଷ ନେଇ । ପୂର୍ବରାଗ ତ ଆର ଜାତ-
ବିଚାର କରେ ହୟ ନା । ଏ ବିଷରେ ବିଷାପତି ଠାକୁର ବଲେଇନେ “ପାନି
ପିଯେ ପିଛୁ ଆତି ବିଚାରି”—

—ବଟେ ! ତବେ ସାଓ ମୁଲମାନେର ସବେ ଥାଓ ପାରି—ସମାର
କରେ । ତାରପରେ ଏଥାନେ ଏକବାର ଜାତବିଚାର କରାତେ ଏମେ ଦେଖେ
କି ହୟ !

—ହଜୁବ, ଗୋପାଇଞ୍ଜି କଥା ଠିକଇ ବଲେଇଲେ, ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟା କଥାର
ଏକଟୁ ଭୁଲ କରେଇଲେ । “ପାନି” ନା ବଲେ ବ୍ରାତିପାନି ବଲେ ଆର
କୋନାଓ ଗୋଲାଇ ହତ ନା । ଜଣ ଅବଶ୍ଯ ଯାର ତାର ହାତେ ଥାଓଯା ଯାର
ନା, କିନ୍ତୁ ଯବ ମକଳେର ହାତେଇ ଥାଓଯା ଯାର । ଆର ଭାଲଦାମା
ଜିନିମଟେ ତ ଦୁନିଆର ମେଜା ମନ ।

—ତୋର ଦେଖଇ ହତଭାଗା ଶ୍ରୀଦିଖାନା ଛାଡ଼ୀ ଆର କୋଥାରେ

ଶୋଷାଲେନ ତ୍ରିକଥା

ଉପମା ଜୋଟେ ନା । ତୋରା ଡଟୋର ଯିଲେହିସ ଭାଙ । ଏକେ ଘନସା
ତାଙ୍କ ଧୂନୋର ଗଢ । ଏକେ ଘୋଷାଲ ମୁଳଗାରେନ ତାର ଉପର ଆବାର
ଉଚ୍ଛଳ ନୀଳରଣି ଘୋହାର । ଏ ବିଦେଶେ ଆଖି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟର ମତ
ଶୁନନ୍ତେ ଚାଇ, ତୋରେର କଥା ଶୁନନ୍ତେ ଚାଇ ନେ ।

—ଅଞ୍ଜାନ-କୁଳଶୀଳାର ପ୍ରତି ଭାଲବାସାର ଐନ୍ଦ୍ର ଆଚରିତେ
ଜଗନ୍ନାଟଟା ଶୁତିର ହିସେବେ ନିର୍ଦ୍ଦିନୀୟ, କିନ୍ତୁ କାବ୍ୟେର ହିସେବେ
ପ୍ରଶନ୍ତ । ଶକ୍ତ୍ରମା, ଦୁର୍ମରଳୀ, ମାତ୍ରବିକା, ବାସବଦତ୍ତ, ରହ୍ମାବଦୀ, ମାତ୍ରା
ପଢ଼ନ୍ତି ମବ ନାରିକାରଇ ତ—

—ଆଜେ ତା ତ ହୁବେଇ । ଶୁତିର କାରବାର ମାମୁଖେର ଜୀବନ ନିଯେ
ଆର କାବ୍ୟେର କାରବାର ତାର ମନ ନିଯେ ।

—କାବ୍ୟେର ଶିକ୍ଷା ଆର ଶୁତିର ଶିକ୍ଷା ଯଦି ଉଲଟୋ ହୁବ, ତାହଲେ
ଶାହୁମେ ଫୋନ୍ଟା ଥେଣେ ଚଲିବେ ?

—ହୁଟୋଇ । ବ୍ୟକ୍ତିକର୍ତ୍ତେ ଶୁତି ଆର ଲେଖାପଡ଼ାଯ କାବ୍ୟ ।

—ଦେଖୁନ ରାଯ ମହାଶୟ, ଐଥାନେଇ ତ ଆର୍ତ୍ତ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟଦେର
ମଜ୍ଜେ ଆମାଦେର ମତେର ଅମିଳ । ଆମରା ବଜି ରମ ଏକ—ତା ସେ
ଜୀବନେରଇ ହୋକ ଆର କାବ୍ୟେରଇ ହୋକ ।

—ତାହଲେ ଆପନାରା କି ଚାନ ଯେ, ଗର୍ଭଟା ହୋକ ଜୀବନେର ଯତ୍କ
ଆର ଜୀବନଟା ହୋକ ଗନ୍ଧେର ଯତ ?

—ଆଜେ ତା ନୟ ହଜ୍ଜର । ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ-ମତେ, ଜୀବନେ ଫେନ ଫେଲେ
ଦିଯେ-ଭାତ ଖେତେ ହେବ ଆର କାବ୍ୟେ ଭାତ ଫେଲେ ଦିଯେ ଫେନ ଖେତେ
ହେବ; କିନ୍ତୁ ଗୋଷାମୀ-ମତେ କି ଜୀବନେ କି କାବ୍ୟେ ଏକମାତ୍ର ଗଲା
ଭାତେରଇ ବ୍ୟବହା ଆଛେ ।

କରମାନ୍ତେସି ଗାନ୍ଧି

—ତୁ ଯି ପାହୋ ସୌଧାଳ, ଏ ସବ ବିଷୟେ ବିଚାର କରିବାର ଅଧିକାର ତୋମାର ନେଇ । ପରିଣାମବାଦ କାହେ ବଲେ ଯଦି ବୁଝନ୍ତେ.....

—ସୌଧାଳ ତା ନା ବୁଝନ୍ତେ ପାବେ, କିନ୍ତୁ ଅପରିଣାମବାଦ କାହେ ବଲେ ତା ବୁଝିଲେ ଆପଣି ଓ-ସବ ବାକ୍ୟ ମୁଖ ଦିଯେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତେମ ନା । ଅଳକାର ଶାସ୍ତ୍ର ଯଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରେ, ତାହଲେ ତାର ପରିଣାମ ସମାଜେର ପକ୍ଷେ କି ଭାବନ ହୁଏ ଭେଦେ ଦେଖନ ତ !

—ଟିକ ବଲେଛେନ ପଣ୍ଡିତ ମହାନ୍ୟ, ଉନି କାବ୍ୟ ଓ ସମାଜେ ଡେଙ୍କେ ଲିତେ ଚାନ ସେ ଦୂରେ ପ୍ରଭେଦ ଆବଶ୍ୟକତାଳ । ସମାଜେ ହୁଏ ଆଗେ ବିଯେ, ପରେ ସନ୍ତୁନ୍, ତାରପରେ ମୃତ୍ୟୁ ; ଆର କାବ୍ୟେ ହୁଏ ଆଗେ ଭାବିବାସା, ତାରପର ହୁଏ ବିଯେ, ନର ମୃତ୍ୟୁ । ଏକ କଥାର ମାନୁଷର ଜୀବନେ ସା ହୁଏ ତାର ନାମ ପ୍ରାଣାନ୍ତ ! କାବ୍ୟ କିନ୍ତୁ ହୁଏ ମିଳନାନ୍ତ ନର ବିଯୋଗାନ୍ତ ; ହୁଏ ସଟକ ନର ସାତକ ହୁଏ ଢାଡ଼ା କବିଦେର ଆମ ଉପାୟ ନେଇ ।

—ତାହଲେ ତୁ ଦେଖଛି ଏ ବ୍ରାଜଦେଶର ଛେଳେର ତୁମ ଜାଣ ମାରିବି, ନର ପ୍ରାଣ ମାରିବି !

—ଆଜେ ପ୍ରାଣେ ମାରନ୍ତେ ପାରି କିନ୍ତୁ ତାତ କିଛିତେହି ମାରବ ନା । ଚକ୍ରରେ କାହେ ଗନ୍ଧ ବନ୍ଦି, ଆର ଆମାର ନିଜେର ପ୍ରାଣେର ଭୟ ନେଇ ?

—ଦେଖ ତୋକେ ଆଗେ ବଲେଛି ଏକହତୋ କିଛିତେହି ଚଠେ ଦେବ ନା ।

—ଆଜେ ଯଦି ଆଥେରେ ଯାଧ୍ୟାମ ବାଜ ପଡ଼େ ଲୋକଟା ମାରା ବାର ଦେଇ କି ଆମାର ଦୋଷ ?—ଏ ଦର୍ଶ୍ୟାଗ କି ଆମି ବାନିରେଛି ?

ଧୋଷାଲେର ତ୍ରିକ୍ରୂ

—କି ବଲି ? ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଅପମୃତ୍ୟ, ମନ୍ଦିରେର ଡିତରେ ଆର ଆମାର ସୁମୁଖେ, ବେଟୀ ଆଜ ଗାଜା ଟେନେ ଏସେଛିମ ଦୁଃଖ ! ସେମନ କବେ ପାରିସ ଖିଲନାଟ୍ଟ କଥିତେଇ ହବେ—ବିଯୋଗାନ୍ତ କିଛୁତେଇ ହତେ ଦେବ ନା ।

—ଆଜେ ଆମି ତ ସେଇ ଚଢୀୟ ଆଛି । ତବେ ଘଟନାଚକ୍ରେ କି ହୁଏ ତା ବଲିତେ ପାରିନେ । ଏକଟା କଥା ଆମାର ପାଇଁ ଦୁଃଖ ବଲାଚି, ସେମନ କବେଇ ହୋକ ଆମି ଓ ଜାତ ଆର ପ୍ରାଣ—ତୁହାଙ୍କି କିମ୍ବେ ରାଖିବ, ତାରପର ଯା ହୁଁ ! ହଜୁର ଆମାର ବୈଯାଦିବି ମାପ କରିବେନ, ଯଦି ଏକଟୁ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଧରେ ନା ଥାକେନ ତାହଲେ ଗଲ ଏଣୁବେ କି କବେ, ଆର ଯଦି ନା ଏଗୋର ତ ତାର ଅନ୍ତରେ ବା ହବେ କି କବେ ।

—ଆଜିଛ ବଲେ ଯା ।

—ତବେ ଶୁଭନ :—

ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଲେ ପ୍ରଥମଟୀ ବତ୍ତଟୀ ହତ୍ୱକ୍ଷି ହୁଁ ପଡ଼େଛିଲ, ଶେମେ ଆର ତତ୍ତ୍ଵା ଧାକଳ ନା । ସବ ବିପଦେର ମତ ଭାଲବାସାର ପ୍ରଗମ ଧାକାଟୀ ଶାମିଲାନେ ମୁକ୍ତିଲ, ତାରପର ତା ସଯେ ଆମେ । କ୍ରୟେ ସଥିନ ତାର ଜ୍ଞାନ-ଚୈତନ୍ୟ ଫିରେ ଏତ, ତଥନ ସେ ସେଇ ମେଯେଟିକେ ଭାଲ କରେ ଖୁଟିକେ ଦେଖିତେ ଲାଗିଲ । ପ୍ରଥମେଇ ତାର ଚୋଥେ ପଡ଼ିଲ ଯେ ମେଯେଟିର ଧାର୍ମିକ ଚୁଲ କପାଳେର ଉପର ଚଢ଼ୋ କରେ ବାଧା, ଆମାଦେର ମେଯେରୀ ନେରେ ଉଠେ ଚୁଲ ଦେମନ କରେ ବାଧେ ତେବେନି କରେ, ବୌଧାର୍ଯ୍ୟ ଚୁଲ ଡିଜେ ଗିଯେଛିଲ ବଲେ । ତାରପର ଚୋଥେ ଏସେ ଟେକଳ ତାର ଗଡ଼ନ । ସେ ଅଞ୍ଚିତ୍ବେର କଥା ଆର କି ବଲବ ! ତାର ଦେହଟି ଛିଲ ତାର ଚୋଥେର ମତ ଲମ୍ବା, ତାର ନାକେର ମତ ମୋଜା ଆର ତାର ଟୋଟେର ମତ ପାତଳା । କିନ୍ତୁ ବେଚାରି

କରମାର୍ଗସି ଗାନ୍ଧି

ଭିଜେ ଏକେବାରେ ସମସପେ ହୁଁ ଗିରେଛିଲ । ତାର ଶାଢ଼ୀ ଚୁଟିଲେ ଦର-
ବିଗଳିତ ଧାରେ ଭଲ ପଡ଼ିଛିଲ, ଯନେ ହଞ୍ଚିଲ ଯେନ ତାର ଶରୀର ଝୋଦନ
କରଇଛେ । ଏହି ଦେଖେ ଆକ୍ଷଣେର ଛେଲେର ଭାବି ଥାଯା ହଲ, ସମେ ସମେ
ତାର ବୁକେର ଡିତର ଓ ଆୟାପ୍ରାଣୀ କୀର୍ତ୍ତନେ ମୁହଁ କରେ ଦିଲ ।

“—ଚଲେ ନୀଳଶାଢ଼ୀ ନିଙ୍ଗାଡ଼ି ନିଙ୍ଗାଡ଼ି

ପରାଣ ମହିତ ମୋର ।”

—କି ? କି ? ଉତ୍ତଳମୌଳମଣି ଆବାର କି ବବେ ?

—ହଜୁର, ଗୋପାଈଜିର ଭାବ ଲେଗେଇ, ତାହି ଇନି ପଦାବଳୀ
ଆ ଓଡ଼ାଇଛେନ । ଉନି ବଳାଇଛେ—

“—ଚଲେ ନୀଳଶାଢ଼ୀ ନିଙ୍ଗାଡ଼ି ନିଙ୍ଗାଡ଼ି

ପରାଣ ମହିତ ମୋର ।”

—ଘାଷାଳ ! ଘେରେଟାର ପରମେ କି ରଙ୍ଗେ ଶାଢ଼ୀ ଛିଲରେ ?

—ହଜୁର ଲାଲ ।

—ଆଃ ! ଏହି ଏକ କଥାର ମଧ୍ୟ ମାଟି କରମେ ହେ !—

“—ଚଲେ ଲାଲ ଶାଢ଼ୀ ନିଙ୍ଗାଡ଼ି ନିଙ୍ଗାଡ଼ି

ପରାଣ ମହିତ ମୋର ।”

ବଳାଳେ ଓ କବିତାର ଆର ଧାକେ କି ଆର ଧାର ତୁଳା କବିତା
ଭୂଭାରତେ କଥନୋ ହେଉ ନି, ହେବେ ନା, ତାରଟ କି ନା ଜାତ
ମେରେ ଦିଲେ ?

“

—ଗୋପାଈଜି ଗୋପା କରାଇଲେ କେନ ? ଆସି ଯେ—ଗଣ ଚଢ଼ିଯେଇ
ତାତେଇ ତୋ ଉପମା ମେଲେ । ଶାନ୍ତିର ପରାଣ ସଦି କେଉ ନିଙ୍ଗାରୁ
ତା ହଲେ ତା ଥେକେ ସାବେରୋବେ ତାର ଗଣ ତାଲ । ତଥେ ବଳାଳେ

ବୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

ପାରିଲେ, ହତେ ପାରେ ସେ କାରଓ କାରଓ ରଙ୍ଗ ଓ ଚାଖଡ଼ାର ରଙ୍ଗ
ଏକ—ବୋର ନୀଳ ।

—ନାହିଁ ପେରେ ପେଯେ ଏଥିମ ଦେଖିଛି ତୁମି ଭଜିଲୋକେର ଯାଥାରେ
ଚଢ଼ି ।

—ରାଗ କବେଳ କେନ ମଣ୍ୟ ! କୋନଓ ସାହେବକେ ବନ୍ଦି
ଦଳ ଧାୟ ସେ ତୋମାର ଗାଥେର ରଙ୍ଗ ନୀଳ, ତାହଲେ ତ ମେ ନା ଚାଇତେ
ଚାକରି ଦେଇ ।

ଆମାର ଏକଟା ବକାବକିର ହୃଦୟର ଦେଖେ ରାଯ ମହାଶୟ ହନ୍ତାର
ଛେଡ଼େ ବନ୍ଦିଲେ,—

—ଯଦି କଥାଯ କଥାଯ ତର୍କ ତୁମିର ତାହଲେ ରାତ ରହୁରେଇ
ଗଲ ଶେଷ ହବେ ନା—ଆର ତୁହି ଭେବେଚିମ ଏଇଥାନେଇ ଆଜ ରାତ
କାଟାବ ?

—ହୃଦୟ, ତର୍କ ଆମି କିରି ! ଆମି ଏକଜନ ଶୁଣୀ ଶୋକ—
ନାଭେଚିଟ । କଥାଯ ସବେ ଯାଦେର ଆର ଶୁଣ ନେଇ ତାଦେର ଛାର ଶୁଣ
ଅଛେ । ଯାରା ଗମ୍ଭୀରତତେ ପାରେ ନା ତାରାଇ ତ ତର୍କ କରେ ।

—ଭାରି ଶୁଣୀ ! କି ଚମଦକାର ଗରାଇ ବଲଛେନ !

—ବଟେ ! ଆମି ଏହିଥାନ ଥେକେହି ଛେଡ଼େ ରିଛି, ଆପଣି
ଗୋପାଇଜି, ତାରପର ଚାଲାନ ଦେଖି ତ କତଙ୍ଗଣ ଚାଲାତେ ପାରେନ,
ହତୁରେର ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଧାର୍କାତେହି ଉଠେଟେ ଚିଂପାତ ହରେ ପଡ଼ିବେନ—

— ଓରେ ବୋଷାଳ, ଭାଲ କଥା ମନେ କରିଯେ ରିହେଛିସ । ଆମାର
ଆର ଏକଟା ଗ୍ରାମ ଆଛେ, ଯେଯେଟାର ବରସ କତ ?

—ଉନିଶ କି ବିଶ ।

କରମାଯେସି ଗଲା

—ସଧବା କି ବିଦବା ?

—କୁମାରୀ ! କାବ୍ୟେ ହଜୁ କୁମାରୀ ଛାଡ଼ା ଆବ କିଛି ତ ଚଲେ ନା ।

—ଆମାକେ ବୋକା ପେରେଛିସ ନା ଖୋକା ପେରେଛିସ । ହୁତେଳେର ମା'ର ବୟସୀ, ଆବ ତିନି ହଲେନ କୁମାରୀ ? ବାଙ୍ଗାଳୀର ଘରେ କୋଥାର ଏକ ବଡ଼ ଆଇବୁଡୋ ମେଘେ ଦେଖେଛିସ ବଳ ତ ?

—ହଜୁର, ମେଯେଟା ତ ବାଙ୍ଗାଳୀ ନାୟ—ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନୀ !

—ଯେହି ଏକଟା ମିଥ୍ୟା କଥା ଧରା ପଡ଼େଛେ ଅମନି ଆବ ଏକଟା ମିଥ୍ୟେ କଥା ବାନାଇସି । କୋଥାଓ କିଛି ନେଟ, ବଳେ ବିଲି ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନି !

—ହଜୁର, ତାର ଗାଁରେ ଝୁଲାଇଲ ଶନମାଚୁମକିର କାଙ୍ଗ କରା ଓ ଦରା, ଆବ ତାର ଶାଡ଼ୀର ମୁଖେ ଝୁଲାଇଲ କୋଚା ।

—ହୋକ ନା ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନୀ ! ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନୀ ତ ହିନ୍ଦୁ ! ଆବ ହୋଦେର ଚାଇତେ ଚେର ପାକା ହିନ୍ଦୁ । ଜାନିମ ହୁଦେର ଦୀତ ପଡ଼ିବାର ଆଗେ ମେଘେର ବିଯେ ନା ହଲେ ତାଦେର ଜାତ ଧାର ? କୋନ ହିନ୍ଦୁଷ୍ଠାନୀ ହିଚର ବାଡ଼ୀକେ ଅକ୍ତ ବଡ଼ ମେରେ ଆଇବୁଡ ଦେଖେଛିସ ବଳତ ଗାୟ !

—ହଜୁର, ମେଯେଟା ହିଚ ନାୟ, ମୁଶଲମାନ !

—କି ବନ୍ଦି ? ମୁଶଲମାନ ? ହିନ୍ଦୁର ଯନ୍ତ୍ରିରେ ଯେଥାଲେ ଶୁଦ୍ଧେ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ, ମେଇଥାଲେ ବାସକେଳ ମୁଶଲମାନ ଢୁକିଯେଛିସ । ଯନ୍ତ୍ରିର ଅପବିତ୍ର ହବେ, ବ୍ରାହ୍ମଣେର ଛେଲେର ଜାତ ଧାରେ, କି ସର୍ବମାଧେର କଥା ! ଲକ୍ଷ୍ମୀଛାଡ଼ିକେ ଏଥିନି ଯନ୍ତ୍ରିର ଖେଳେ ବାର କରେ ଦେ !

—ହଜୁର, ଏହି ହର୍ଯ୍ୟୋଗେର ମଧ୍ୟେ—

ଶୋବାଲେର ତ୍ରିକଥା

—ହର୍ଯ୍ୟୋଗ ହର୍ଯ୍ୟୋଗ ଜାନି ଲେ, ଏହି ସୁହର୍ଦ୍ଦୀ ଓ ମୁଖଲମ୍ବାନୀକେ ଦେ ଅର୍ପିଛୁ ।

—ହଜୁର, ବାଇରେ ତ ଦେବତା ଅପ୍ରସର ଆର ତିତରେଓ ଯଦି ଦେବତା ଆଶ୍ରମନା ଦେନ ତ ଧୋରା ବାର କୋଧାର ? ହୋକ ନା ମୁଖଲମ୍ବାନ, ମାତ୍ରୁ ତ ବଟେ, ଆମାଦେର ମତ ଓରାଓ ରଙ୍ଗ-ମାଂଦେର ଶରୀର ।

—ଶୋପ୍ ସୁରତି ଦେଖେ ବେଟାର ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ଲୋପ ପେରେଛେ ! ଆମାର ହକୁମ ଧାନବି କି ନା ବଳ ? ହୟ ଓକେ ମଲିର ଥେକେ ବାର କର, ନୟ ତୋକେ ସର୍ବଥେକେ ବାର କରେ ଦିଚ୍ଛି,—ଏହି ଜମାଦାର ! ଇସ-କୋ ଗରଦାନ ପାକଡ଼କେ ନିକାଳ ଦେଓ ।

—ହଜୁର, ଏକଟୁ ସମ୍ଭବ କରନ । ହଜୁରେର ହକୁମ ତାମିଳ ନା କରତେ ହଲେ ଆମାକେ କି ଆର ଏତଟା ବେଗ ପେତେ ହତ ? ଓକେ କି ଆମାକେ କାଉକେ ଗରଦାନି ଦିତେ ହବେ ନା । ସେଇଟି ହିନ୍ଦୁଷ୍ଟାନୀଓ ନୟ, ମୁଖଲମ୍ବାନୀଓ ନୟ, ବାଙ୍ଗଲୀ କୁଣିନ ବ୍ରାଜଶେର ସେଇସି ।

—ଆବାର ଯିଥେଁ କଥା ! କୁଣିନେର ସେଇର ଗାୟେ ଓଡ଼ନା ଓଡ଼େ ଆର ଲେ କୋଚା ଦିରେ ଶାଢ଼ି ପରେ ।

—ହଜୁର, ଓ ଆମାର ଦେଖବାର ଭୁଲ । ଶାଢ଼ିଟେ ଭିଜେ ସୁମୁଖେର ଦିକେ ଜଡ ହୟେ ଗିଯେଛିଲ ତାଇ ଦେଖାଛିଲ ଯେନ କୋଚା, ଆର ଗାୟେ

—ଏହି ଯେ ବଳି ସମଜା ଚୁମ୍ଭକିର କାଙ୍ଗ କରା ?

—ହଜୁର, ଏହି ଚାନ୍ଦରେର ଉପର ଗୋଟାକତକ ଜୋନାକି ବସେଛିଲ ତାଇ ଚୁମ୍ଭକିର ମତ ଦେଖାଛିଲ ।

—ତାଇ ବଳ୍କ ! ଆଃ ! ବୀଚା ଗେଲ । ଘାସ ଦିଯେ ଜର ଛାଡ଼ିଲ ।

କୁମାରସି ଗଲ

—ହଜୁର, ଆପନାର ନା ହୋକ ଆମାର ତ ତାଇ ଅଥାଦେର
ନାମ କୁନେ ଭବେ ତ ଆମାର ପୀଚ-ଆଖ ସମ୍ପଦିକେ ଉଡ଼େ ଗେଛଳ । ଭୁଲ
କରେ ଏକଟା କଥା.....

—ଅମନ ଭୁଲ କରିଲ କେଳ ।

—ହଜୁର, ଅମନ ଭୁଲ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ କରିବାଓ କରେଲ, ଆହି ତ
କୋନ୍ତାର, ତବେ ତୋଦେର ବେଳାଯି ମେ ସବ ଛପାର ଭୁଲ ବଲେ ପାର
ପେରେ ଯାଏ ।

—ମେ ଯାଇ ହୋକ । ଘୋଷାଳ ଏତକଣେ ଗରଟା ବେଶ ଗୁଡ଼ିଯେ
ଏନେହେ । କୁଲୀନ ବ୍ରାହ୍ମଗେର ମେରେ, ଏତଦିନ ବିଶେ ହୁଯ ନି, ଶେଷଟା
ଭଗବାନେର ଅନୁଗ୍ରହେ କେମନ ବଡ଼ ଝୁଟେ ଗେଲ । ଏକେଇ ତ ବଧେ
ପ୍ରଜାପତିର ନିର୍ବିକ । ଘୋଷାଳ, ତୋର ମୁଖେ କୁଳଚନ୍ଦନ ପଡ଼ୁକ । ତୁହି ଯେ
ଥାଳି ବ୍ରାହ୍ମଗେର ଛେଲେ ଜାତ ବୀଚିଯେଛିମ୍ ତାଇ ନାହିଁ—ବ୍ରାହ୍ମଗେର ଥିଲେବେ
ବାପେରଙ୍ଗ ଜାତ ବୀଚିଯେଛିମ୍ । ଏଥନ ନିର୍ଚ୍ଛିତ ମନେ ଗଲ ବଲେ ଯା ।
କି ଥେବେ ଗଲ ବଲିମ୍ ବଲ୍ ତ ? ଏବାର ତୋକେ ବିଶେଷି ଥାଓଯାବ ।

—ହଜୁରେ, ପ୍ରମାଦ ଚରଣାୟତ ଜାନେ ପାନ କରବ, ତାରପରେ
ମୁଖ ଦିଯେ ବେରବେ ଅର୍ଗାନ ବିଲେତି ଗଲ । ଏଥନ ନା ହଲ କୁନୁନ :—

ଭାଲବାସା ଜିନିମଟେ ଅନ୍ଧତ କାବେ ଏକଟା କ୍ରାମକ ବ୍ୟାଧି ।
କବିରା ଏକ ଜନେର ମନେର ପିଗାରେଟ ଥେକେ ଆର ଏକଜନେର ମନେର
ପିଗାରେଟ ଧରିଯେ ନେଲ । କାବେର ଏ ହଞ୍ଚ ଯାମୁଣି ଦସ୍ତର । ତାଇ
ଆମାକେ ବଲାତେଇ ହବେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଗେର ଛେଲେର ଭାଲବାସାର ହୌରାଚ
ଲେଗେ ମେଇ କୁଲୀନ-କୁମାରୀର ମନେ, ଶାଶ୍ଵତେନେର ନେଶାର ମତ ଆପେ
ଆପେ ଭାଲବାସାର ମଧ୍ୟ ଧରତେ ସୁକୁ କରଲ ।

ଶୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

—କି ବଲି ! ଶ୍ରାପ୍ନେର ନେଶାର ସତ ଆଣେ ଆଣେ ! ଗାଛେ ନା ଉଠିଲେଇ ଏକ କାଦି ! ବିଲେତିର ନାମ ଶୁଣେଇ ଅଜ୍ଞାନ ହେଲିଛିସ୍ ଆର ବେର୍ସାସ ବକରିଲି । ବେଟା ଖାଟିର ସନ୍ଦେର, ଶ୍ରାପ୍ନେର ଶ୍ରଣ୍ଗ ତୁହି କି ଜାନିମ୍ ! ପୋଟ ବଳ,—ଆମାର ତ ଆର କିଛୁ ଜାନିଲେ ବାକି ନେଇ ! ଶ୍ରାପ୍ନେର ନେଶା ହୟ ଧରେନୀ, ନର ଚାଟ କରେ ଯାଥାର ଚଢ଼େ ଯାଏ । ଭାଲବାସାର ନେଶା ସଦି ଆଣେ ଆଣେ ଚଢାତେ ଚାମ ତ ମେରୀର ମଙ୍ଗେ ତୁଳନା ଦେ,—ଗୋଟିଏ ପର ଗୋଟିଏ ଯାରେକାର ଗାୟୁନି ଗୈଗେ ଯାଏ !

—ହଜୁର ଠିକ ବଗେଛେନ, ଯେଯେଯାମୁଖେର ଘନେ ଭାଲବାସା ଆଣେ ଆଣେ ବାଡ଼େ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ତାର ସନ୍ଦେ ଖୁବ ପାକା ହୟ । ଓଦେର ମନେ ଓ-ବସ୍ତ ଏକବାର ଶିକ୍କ ଗାଡ଼ିଲେ ତା ଆର ଉପଡେ ଫେଲା ଯାଏ ନା, କେନନା ମେ ଶିକ୍କ ଶୁଧ ଭିତରେର ଦିକେଇ ଡୁବ ଯାଏ । କିନ୍ତୁ ହଜୁର ଏହିଥାନେ ଏକଟୁ ମୁକ୍କିଲେ ପଡ଼େଛି । ଦ୍ଵୀଳୋକେର ଭାଲବାସା ବଣନା କରା ଯାଏ ନା, କେନନା ତାର କୋନ ବାହିରେର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖା ଯାଏ ନା ; ଆର ସଦି ଦେଖା ଯାଏ, ତାହଲେଇ ବୁଝିତେ ହବେ ମେ ସବ ହାବଭାବ, ଭିତରେ ସବ ଫାଁକା ।

—ତବେ କି ଓଦେର ମନେର କଥା ଜାନିବାର ଜୋ ନେଇ ?

—ଆମି ତ ତା ବଲିନି, ଆମି ବଲାଇ ଜାନା ଚଂଚାଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅଧିକା ନର । ଓଦେର ମୁଖ ଓଦେର ବୁକେର ଆଖନା ନର । ସେଇନ ପୁରୁଷେର ପାଖୁରୋଗ, ତେବେନି ଦ୍ଵୀଳୋକେର ହଦୁରୋଗ ଧରା ପଡ଼େ ଚୋଖେ, ଏଥାନେଓ ଯେଉଁଟା ଏଇ ଚୋଖେଇ ଧରା ଦିଲେ । କି ହଲ ତମୁନ :—

ତାର ଚୋଖେର ଭିତର ଏକଟା ଅତି ଟିମେ ଅତି ଠାଙ୍ଗା ଆଲୋ କୁଟେ

ଖୋରାଳେର ହୈୟାଲୀ

—ନା, କୌର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ ।

—କେବେ ?

—କୌର୍ତ୍ତନ ତୁମି ଆମାର ସତ ଗାଇତେ ପାରବେ ନା । ଥର ଏଇ ଗାନ୍ଟାର ଭିତର ସତ ଯନେବେ ଆଙ୍କେପ ଏକାଶ ବୁଲାଇ ହବେ, ଆଖର ଦିଲେ ନାହିଁ, ମୁହଁର ଟାନ ଟେମେ । ନଇଲେ କୌର୍ତ୍ତନ ହବେ ପଢ଼େ ନେଡ଼ା ପାଇନ ।

—ତୁମି ବଲାଇ ଚାଓ ନେଡ଼ାନେଡ଼ିର ଗାନ । ସଥା, ଆଧି ଚାପାନ ଦିଲୁମ—“ଯଦି ଗୋର ଚାମ, କାଥା ନେ ଧନୀ;” ଆର ତୁମି ଉତୋର ଗାଇଲି, “ଏ ପୂଜ୍ଞାତେ ବୁମକୋ ଦିବି, ତବେ ସବେ ରବ ।”

—ଏ କୌର୍ତ୍ତନେ ଅବଶ୍ୟ ଆବଧାର ଥାଇଛେ, ଆଙ୍କେପ ନେଇ । ଆର ତା ଛାଡ଼ା ଓ ସବ ଭାବେର କୌର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ, ଅଭାବେର ସଂ-କୌର୍ତ୍ତନ । ଓ ସଂପର୍କ ଏ ଦରବାରେ ଚଲବେ ନା ।

—ତାହାଲେ ଆମାକେ କି ଗାଇତେ ହବେ ?

—ହିନ୍ଦୀ ।

—ତୋମାକେ ସେ କ'ଟି ଗାନ ଶିଖିରେଛି, ତାରି ସଧ୍ୟେ ଚାହେକଟି ।

—ହୀ ! “ଗୋରେ ଗୋରେ ମୁଖପର” ଓ ଚଲବେ, “ଚମେଲି ଫୁଲି ଚମ୍ପା” ଓ ଚଲବେ ।

—ତୁମି ବଲାଇ ଚାଓ ସେ ମଜଲିସେ ଗୋରେ ଗୋରେ ମୁଖ ଓ ଧାକବେ, ଚମେଲି ଫୁଲି ଚମ୍ପା ଓ ଧାକବେ ।—ତବେ କପା ହଜ୍ଜେ, ଆମାର ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତର କରବେ କେ ?

—ଖୋରାଳେର ଭାଗିତ ଭାଲ । ଆଧି ଖଣ୍ଡନୀତେ ଠେକ୍ ଦେବ ଏଥିନ । ତୋମାର ଭାଲ ଆଧି ଶାଖଳେ ନେବ ।

ଶୋଭାଲେଖ ତ୍ରିକଥା

—ତାହଳେ ଆମି ନିର୍ଭରେ ଗାଇତେ ପାରବ ।

—ଆଜ୍ଞା, ତବେ ଆମି । ମେହେଦେର ସଙ୍କୋ ଆହିକ ହେବେ ଯାଧାର
ପର ରାଧାନାଥ ଶିକ୍ଷଦେର ଏଥେ ତୋମାକେ ନିଯେ ଯାବେ ।

—ଆଜ୍ଞା, ହକୁମ ଠିକ ତାମିଲ କରବ । ଇତିମଧ୍ୟେ ରୂପାନାଥ
ଜପ କରି ।

—ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମା'ର ନାମ ପ୍ରାରଗ କରା ଭାବ, ବିଶେଷତଃ ଚିର-
କୁମାରେର ପକ୍ଷେ ।

ସ୍ଵାମୀରାଜୀର ଗୁଣାଗୁଣ

ଆପନାକେ ବଲତେ ଭୁଲେ ଗିରେଛି ଯେ, ସ୍ଵାମୀରାଜୀ ଆମାର ପୂର୍ବ-
ପରିଚିତ । ଏ ବାଡ଼ିତେ ତାର ଗତିବିଧି ଛିଲ ଅବାଧ । ତାର ତୁଳ୍ୟ
ପ୍ରାଣୀନ ଜ୍ଞାନା ଆମି ଆର ଏକଟିଓ ଦେଖିନି । ମେ ବୋର୍ଡରେର ସେଇଁ,
ତାଇ ମହୁର ବିଧିନିଯେଦେର ମେ ତୋର୍କାଳୀରାଖିବ ନା । ସଂସାରେ ତାର
କୌନରକମ ବନ୍ଧନ ଛିଲ ନା ; କାରଗ ମେ କୁମାରୀଓ ନର, ସଧବାଓ ନର,
ବିଧବାଓ ନର । ଉପରଙ୍କ ମେ ମୁଲକୀ ଓ ଶୁଣୀ । ତାର ଯେ କମ ଆଛେ,
ମେ ତା' ଜାନନ୍ତ ; କାରଗ ନା ଜାନବାର ତାର ଉପାୟ ଛିଲ ନା । ଆର
ମେ କୌର୍ଣ୍ଣ ଗାଇତ ଚହୁକାର । ତାରପର ମେ ଛିଲ ଆମାର ଶିଳ୍ପ ।
ରାଗିମାର ଇଚ୍ଛାଯ ଆର ରାଯ ଯହିଶ୍ୱରେ ଆବେଶେ ଆମି ତାକେ ହିକ୍କି-
• • • • • ସାମାସିଧେ ଶାଶ୍ଵତୀ ଗାନ ; ଅର୍ଦ୍ଧ
ମେଇ ସବ ଗାନ ଦ୍ୟ' ଆଜିଓ ବାତିଲ ହୁଯ ନି, ସଦିଚ ଲୋକେ ମେଘଲୋ
ନବାବୀ ଆହଲ ଥେକେ ଗେଯେ ଆଶଛେ । ଆମି ତାକେ ତାନ ଶେଷାଇନି,
ପାଛେ ତାର ଗଲାର ଅପୂର୍ବ ଟାନ ନଟ ହୁଏ । ମୁହଁରେ ପ୍ରାଣ ତାର କୀପୁନିର

ଶୋଧାଦେବ ହେଉଳୀ

‘ଉପର ନିର୍ଭର କରେ ନା ; କରୀକରେଇ ସତ ଅବିରତ ଚକ୍ର ହଓଇ ଆପେକ୍ଷା
ଏକଥାତ୍ ଲକ୍ଷ ନାୟ ।

ଆମି ପୁର୍ବେହି ସଖେଛି ରାଜୀମାର ନାମ ହଜେ ଶୀନାକୀ ଦେବୀ ।
ଶ୍ରାମାଦ୍ଵାସୀ ତାକେ ଆଜନ୍ମ ଦୌନା ବଲେଇ ଡେକେ ଏଥେହେ ; ଏ ବାଡ଼ିଙ୍ଗେ
ଏଥେ କୁଣ୍ଡ ତାର ପିଛନେ ରାଗୀ ଝୁଡ଼େ ଦିଯେହେ । କାରଣ ଗର୍ବମେଣ୍ଟେ
ରାଯ ମହାଶୟକେ ରାଜୀ ଧେତୋବ ନା ଦିଲେଓ, ଏଥେଶେର ଲୋକେ ତାକେ
ରାଜୀ ବାବୁଇ ବଲ୍ଲତ । ସେ ଯାଇ ହୋକୁ, ଆମି ସଦୀରାଗାର ପ୍ରଭାବ
କୁଣେ ଏକଟୁ ଅମୋରାତ୍ମି ବୋଧ କରତେ ଲାଗିଥୁ । କେନ ନା, ଆମି
ଜାନତୁବୁ ଯେ, ଏହି ମଜଲିମେ ଏକଜନ ଉପଶିତ୍ ପାକବେଳ, ଯାର ଦୟାରେ
କି ବ୍ୟବହାରେ, କି କଥାବାର୍ତ୍ତାର, ପାନ ଗେକେ ଚଢ଼ ଥମଲେଇ ମଭାବର୍ଜ
ହବେ ।

ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲୁ—ତିନି କେ ?

ବୋହାଲ ବଲେନ—ତିନି ଏହି ରାଜପୂରୀର ପୁରୁଷେ ହତା ।

—ଶାନ୍ତି ନା ପାଦାଳି ?

—କ୍ରମଶଃ ପ୍ରକାଶ ।

ସର୍ବୀ ସମିତି

ସଙ୍କୋର ପର ରାତ ହଥିଲା ୮୨୩ ବାଜେ, ପଞ୍ଚିତ ଘଣ୍ଟାର ଆମାର ବାସାର
ଏଥେ ଉପଶିତ୍ ହଲେନ, ସଙ୍ଗେ ରାତ ମହାଶୟରେ ପ୍ରିୟ ଧାନ୍ସାମା ରାଧାନାଥ
ଶିକରାର । ରାଧାନାଥ ଆମାରେର ଠାକୁରଙ୍ଗାଟିତେ ନିଯେ ଚଲିଲୋ ।
ବା'ବାଡ଼ୀ ଏବଂ ଅଳରମହଲେର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମହାତ୍ମ ହଜେ ପୂଜାର ମହଲ ।
ପଞ୍ଚିତେ ପ୍ରକାଶ ପୂଜାର ଦାଳିନ, ତାର ଦୟାରେ ନାଟିଯନ୍ତିର ଆର ତିନ

ଶୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

ପାଞ୍ଚ ଗ୍ରହଣ ଭୋଗେର ଦାଳାନ ; ସବ ଆଗାମୋଡ଼ା ଶାଦୀ ମାର୍କେଲେ
ମୋଡ଼ା,—ପବିତ୍ରତାର ନିର୍ଦ୍ଦର୍ଶନ ।

ଆମାଦେର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଆମାଦେର ଦୁଇନକେ ନିଯମେ ଗିଯେ ନାଟ-
ଅନ୍ତିରେ ଏକଥାନି ଗାଲିଚାର ଉପର ବସାଲେ । ତାକିରେ ଦେଖି ଠାକୁର-
ଦାଳାନ ଶ୍ରୀଜାତି ନାମକ ଉପଦେବତାର ଶୂଳଜାର । ଶୂଳମୁଖ ଏହା
ଶବ୍ଦାଇ ବ୍ରାହ୍ମଗନ୍ଧା,—ରାଯ ମହାଶୟର କୁଟୁମ୍ବି । ଆର ଦାମୀ-
ଚାକ୍ରବାଣୀରା ବସେଛେ ସବ ନାଟମନ୍ତିରେର ଡାଇଲେ ବୀଘେ ଭୋଗେର
ଦାଳାନେର ବାରାନ୍ଦାସ । ପ୍ରଥମେହି ଚୋଖେ ପଡ଼େ ଏ ଦୁଇ ଦଲେର ବର୍ଣ୍ଣର
ପାର୍ଥକ୍ୟ । ଯାକ୍, ସେ ଶ୍ରୀରାଙ୍ଗ୍ଯ ଆର ବର୍ଣ୍ଣା କରବ ନା, ତାହଲେ ପୁଣି
ବେଢେ ଯାଏ । ଛାଯା ପିଛନେ କେଲେ ଆଲୋର ଦିକେ ଫିରେ ଦେଖି ଯେ,
ଠାକୁରଦାଳାନେର ସାମନେ ପ୍ରଥମେହି ବସେ ଆହେନ ରାଣୀମା, ତ'ାର ବୀଘେ
ତ'ାର ତାମ୍ଭଳକରଙ୍ଗବାହିବୀ ସ୍ଥୀରାଣୀ । ରାଣୀମାକେ ଏହି ପ୍ରଥମ ଦେଖିଲୁମ ।
ଦିବିଯ ଶ୍ଵତ୍ତି, ଯେନ ଏକଟ ନନୀର ପୁତୁଳ—

ଚଳ ଚଳ କୀଚା ଅଜ୍ଜେର ଲାବଣି

ଅବନୀ ବହିଯ ଯାଏ ।

ମୁଣ୍ଡିମଟି ଆନନ୍ଦଲହୁରୀ ! ଏଇ ଚେରେ ତ'ାର ବିଷୟ ବେଶୀ କିଛୁ
ବଲବାର ନେଇ ।

ତ'ାର ଡାଇଲେ ବସେ ଆହେନ ଏକଟ ବିଧିବା—the woman in
white ଇନିଇ ହଞ୍ଚେନ ଏ ପୁରୀର ପୁରଦେବତା । ତ'ାର କପ ବାଙ୍ଗାଳା
ଭାଷାର ବର୍ଣ୍ଣା କରା ଯାଏ ନା । କାରଣ ଏ ତଥଳ ଭାଷାର କୋନ ସଂହତ
ଗାଚବକଳିପ ନେଇ । ସଂହତ କବି ହସତ ବଲାତେନ :—

“ତଢିଲେଖା ତହିଁ ତପନଶଳି ବୈଶନରମୟୀ ।”

ଘୋଷାଲେର ହେଲ୍‌ମ୍‌ଲୀ

ଠାକୁରାଳୀ

ଏହି ସଂକ୍ଷିତ ସଚନ ଆଉଦେଇ ଘୋଷାଲ ବଲ୍‌ଲେ—ଆର ତାର ଡ୍ରାଇ, liqueur glass-ଏ । ଏଥିନ ଆଧି ଶୁର ବଲ୍‌ଲେ ନେବ, ନଈଲେ ଏ ଇତିହାସ କାବ୍ୟ ହସେ ଉଠେ—ଅର୍ଥାଏ ପ୍ରମାଣ । ତାର ଡ୍ରାଇ ଏକଟା ବୁଢ଼େ ଆଙ୍ଗୁଲେର ସତ ଗୋଲାସେ ଏଳ ; ଏକ ଚନ୍ଦ୍ରକେ ଗୋଲାସଟି ଧାଳି କରେଇ ଘୋଷାଲ ଆବାର ତାର ଗମ ଆରଜ୍ଜ କରଲେ :—

ସେ ମହିଳାଟିର କର୍ମବର୍ଣ୍ଣମା କରାନ୍ତେ ପାରିଲି, ଏଥିନ ତାର ଶୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି । ତାର ନାମ ତ୍ରିପୂରାମୁନ୍ଦରୀ, ଏ ବାଡ଼ୀତେ ତିନି ଠାକୁରାଳୀ ନାହେଇ ପରିଚିତ । ତାର କାବ୍ୟ ତିନି ଯାଏ ଯହାଶ୍ରେଷ୍ଠ ଛିଟ୍ଟୀର ପକ୍ଷେର ଶାଶକ ହରିଶତ୍ୟ ଶର୍ଷା ଠାକୁରେର ଛିଟ୍ଟୀର ପକ୍ଷେର ଶ୍ରୀ । ବିଦେହର ପର ଥେକେ ତିନି ଏହି ବାଡ଼ୀତେଇ ବାସ କରାଇଛେ, ବିଦେହ ଆୟାର ସତ ; କେନାମ ତାର ଦେଖାଲାକ୍ଷାଂ ସକଳେ ପାର ନା । ଅପଚ ତିନି ହସେ ଉଠେଇଛେନ ଏ ପରିବାରେର ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ବିଧାତା । ଏହି ନାମ ନୀରବ ପ୍ରଭୃତି । ଏକ କଥାର, ସକଳେଇ ଛିଲ ତାର ବଳୀତ୍ତ ; ହସତ ତାର କଲ୍ପେର ଜ୍ୟୋତିଇ ଛିଲ ତାର ସମୀକରଣ-ମୟ, ନୟ ତ ତାର ଅନ୍ଧରେର କୋନାଓ X-ray ।

ଉପରିଷ୍ଠ ତିନି ଛିଲେନ ବିଦ୍ଵାନୀ । ଦିନେର ବର୍ଷରଥାନେକ ପରେ ତାର ସାମୀବିରୋଗ ହୁଏ, ତାରପର ଥେକେଇ ତିନି ବିଦ୍ଵାଚର୍ଚା ଶୁଭ କରିଲେନ । ସଂକ୍ଷିତ ଭାଷାର ତିନି ହସେ ଉଠେଛିଲେନ ଶୁପଣ୍ଡିତ । ପଞ୍ଜିତ ମହାଶ୍ରେ ଛିଲେନ ତାର ଶିକ୍ଷକ । ତିନି ବିଧିବାର ଆଚାର ‘କ’ ଥେକେ ‘କ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରାନ୍ତେନ । ସବିଚ ଶାନ୍ତ ତାର କୋନକୁଳ ଭକ୍ତି ଛିଲ ନା । ପଞ୍ଜିତ ମହାଶ୍ରେର କାହେ ଉନ୍ନେଛି,

ଶୋବାଲେର ତ୍ରିକଥା

କିଛୁଡ଼ିନ ବେଦାସ୍ତର୍ଚଚ୍ଛ କରେ ତିନି ତାକେ ବଲେନ ସେ, ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଧୂମପାନେ ଆହାର ଅର୍ଫଚି ହସେ ଗିଯେଛେ । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ତଥନ ବଲେନ ସେ, ତବେ କାବ୍ୟାମୃତ ରସାସ୍ଵାଦ କରନ । ତାରପର ଥେକେଇ ଶୁଦ୍ଧ ହଳ ରାମାଯଣ, କାଲିଦୀପ ଓ ଭବତ୍ତୁତିର ଚର୍ଚା । ଏ ସବ କାବ୍ୟ ଇତିହାସ ଚର୍ଚା କରେଓ ତିନି ତୃପ୍ତିଭାବ କରେନ ନି । ତିନି ନାକି ବଲାତେନ ସେ, 'ଯା' ହେଁଆ 'ଉଚିତ ତାମ କଥା ଏକରଙ୍ଗ, ଆର ଦେ ରଙ୍ଗ ଅଳା । ଯା' ହେଁ, ତାଇ ବିଚିତ୍ର । ଏର ପର ଥେକେ ତିନି ଇଂରାଜୀ ଶିଖେଛେନ, ଆଧିଓ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟର ଅନୁବ୍ରାଦେ ଏ ଶିକ୍ଷାର କିଛୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେଛି । ଏହି ମେଘ-ମଜଲିସେ ତିନିଇ ଛିଲେନ ଆହାର ଗର୍ଭର ଏକମାତ୍ର ବିଚାରକ । ତିନି ହାସଲେ, ସକଳେ ହାସତେନ, ତିନି ଗନ୍ତୀର ହଲେ ସକଳେ ଗନ୍ତୀର ହତେନ ;—କୁଠୁ ସଥିରାଗୀ ଛାଡା । କେନ ନା ତ୍ରିପୁରାମୁନ୍ଦରୀର କାହେ ଛିଲ ଶ୍ରାବନ୍ଦୀଶ୍ଵର ସାତ ଥୁନ ମାପ । କୁଠୁ ତୀରା ଉଭୟେ ସମବସ୍ତୀ ବଲେ' ନୟ, କତକଟା ସହକର୍ଷୀ ବଲେ' ଓ ବଟେ ।

ପ୍ରକ୍ରେମର

ତାରପର ମୁଖ ଫିରିଯେ ଦେଖ ପାଶେ ଏକଟି ମହା ବୈରସିକ ବସେ ରହେଛେନ । ତାକେ ଦେଖେ ଏକଟୁ ଅମୋଯାନ୍ତି ବୋଧ କରାନ୍ତେ ଶାଗଲ୍ଲମ ।

ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲୁ—ଭାଙ୍ଗଲୋକଟି କେ ?

—ହାର ମହାଶୟର ତୃତୀୟ ପକ୍ଷେର ଶାଶ୍ଵତ—ନାମ ଭାଙ୍ଗେଥର ଡ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ, professor ବଲେଇ ଏଥାନେ ମଣ୍ୟ ଓ ମାନ୍ତ୍ର । ତିନି ଏକଙ୍କିନ ଡରଳ M.A.,—ଅଧ୍ୟୟ ପକ୍ଷେ pure Mathematics ଏର, ହିତୀନ୍ଦ୍ର

ଶୋଧାଲେର ହେଉଥିଲା

ପଞ୍ଜ Mixed philosophyର । Mixed philosophy ଏହି
ଅନ୍ତର୍ଭାବରେ, ତିନି ହିନ୍ଦୁର୍ଶନ ଓ ବିନେତୀର୍ଶନ ତଳେର ମଧ୍ୟେ ଉଦ୍ଦେଶ
ମହନ ବେଶାଲୁମ ଯିଲିଯେ ଦିଯେଛିଲେନ । ମେ ମିଶ୍ର ମର୍ମନ ଉଚ୍ଚଲ
ଲୌଳଗି ଛାଡ଼ା ଆର କେଉ ଗଣାଧିକରଣ କରନ୍ତେ ପାରନ୍ତ ନା । ଏହି
ଅତିବିଷୟର ଫଳେ ତିନି ସତ୍ୟ କଥା ଛାଡ଼ା ଆର କିଛି ବଲନ୍ତେନ ନା ।
ସତ୍ୟ କଥା ସେ ଅପ୍ରିସ ହତେ ପାରେ, ତା ଆମଦା ମକଳେଇ ଜାନି ।
କିନ୍ତୁ ତାର ବିଶ୍ୱାସ ଛିଲ ସେ, ଅପ୍ରିସ କଥାମାତ୍ରରେ ସତ୍ୟ ହତେ ବାଧା,
ଆର ମେ କଥା ସତ ଅପ୍ରିସ ହବେ, ତତ ବୈଶି ସତ୍ୟ ହବେ । ଫଳେ ତିନି
ଏକଟି ଯହା ଜିଟିକ ହେଁ ଉଠେଛିଲେନ,—ପ୍ରାୟ ଆପନାରଇ ଜୁଡ଼ି ।
ଆୟି ଏକଦିନ ରାତ୍ରି ମହାଶୟରେ ଆଡାରୀ ଗଞ୍ଜଛଳେ ବର୍ମ ମେ, କୃକ
କୁଦମ ତଳାର ଏକୀ ଦେଖିଯେ ବୀଣି ବାଜାଇଲେନ, ଆର ମେହି ସଂଖୀ
ଧରନି କୁନେ ଏକଦିକ ଥେକେ ରାଧିକା ଆର ଏକଦିକ ଥେକେ ଚନ୍ଦ୍ରବଳୀ
ଉର୍କର୍ବାସେ ଛୁଟେ ଏଲେନ, ତାରପର ପୋଚଜନେ ମିଳେ ଯହା ଗଣ୍ଡଗୋଟ
ବାଧିଯେ ଦିଲେ । ପ୍ରକେମର ଅମନି ନାକ ପିଟିକେ ହନ୍ତବ୍ୟ କରଲେନ ସେ,
ତହିଁ ଆର ଏକେ ତିନ ହସ, ପାଚ ହସ ନା । ଏ ବିଧରେ ଦେଖି ରାତ୍ରି
ମହାଶୟ ଥେକେ ଦେଓଯାନଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମକଳେଇ ଏକମତ । ତଥନ ଆୟି
ବର୍ମ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେ ଏକେ ତିନ ଆର ତିନେ ଏକ । ଆୟାର ଜୀବାବ
କୁନେ ରାତ୍ରି ମହାଶୟ ବଲେନ “ବହୁତ ଆଛା !” ତଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କି
ଏକେବାରେ ବ୍ରକ୍ଷା ବିକୁ ମହେଶ୍ଵର ନନ୍ଦ—ତାଇ ତାର ଲୌଳାଥେଲା ହଜେ
ଏକଦିକେ ଶୃଷ୍ଟି ଆର ଏକଦିକେ ପ୍ରଳାପ । ପ୍ରକେମର ବଲେନ ସେ, ଏକେ
ତିନ ଧର୍ମେ ହତେ ପାରେ, ଅକେ ହସ ନା । ଆୟି ବର୍ମ— ଗଣିତେଓ
ହସ, କେବଳା କୃକ ହଜେନ ବୀଜଗଣିତର X, ତାକେ ବିଳୁପ୍ତ କରା ଯାଏ,

ଦୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

ତେତିଶକୋଟିଓ କରା ଦାଉ ।—ଏହି ଥେବେ ବୁଝାତେ ପାରଛେନ ତିନି କିନ୍ତୁ
ବଡ଼ କ୍ରିଟିକ ।

କଥାରୁକ୍ତ

ମେ ଯାଇ ହୋକ, ରାନୀମାର ମୁଖପାତ୍ର ହସେ ସଥିରାଣୀ ଆଦେଶ
କରଲେନ ଯେ, ଆଉ ଏକଟି ଆଜଞ୍ଚବି ଗଲ ବଳ । ପ୍ରଫେସର ଅଧିନି
ବଙ୍ଗେ' ଉଠିଲେନ ଯେ,—‘ଦୋଷାଲ ମହାଶୟ ଯା’ ବଲାବେନ, ତାହି ଆଜଞ୍ଚବି
ହବେ । ଆଖି ସଥିରାଣୀକେ ସମ୍ବୋଧନ କରେ ବଲୁମ—କୁନଳେତ, ଆଖି
ଯା’ ବଳବ ତାହି ଆଜଞ୍ଚବି ହବେ, ସେଇ ଭରମାର ଆଖି ଗଲ ଶୁଭ କରାଇ ।
ପ୍ରଫେସର ଏକଟୁ ବିରକ୍ତ ହସେ ବଲେନ ଯେ,—‘ଦୋଷାଲ ଯା ବଲଲେ ତା ଶୁଭ
ଗଲାଇ ହବେ—ଅର୍ଥାଂ ଗଲ ହବେ ନା । ତାର ଭିତର ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ
କିଛିଇ ଧାରକବେ ନା ;—ଓରକମ ଗଲ ଏକାଳେ ଚଲେ ନା ! ଏ ମୁଗେ କାବ୍ୟ
ହଜେ ଶାନ୍ତର ବେନାମଦାର ।

ଆଖି ବିଲୁମ—ତା’ ଯାଇ ହରତ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଗଲ ବଲୁନ, ତାର-
ପରେ ଆଖି ଶାନ୍ତରଚକ୍ରୀ କରବ ।

ଏ କଥା ଶୁନେ ସଥିରାଣୀ ଖିଲ୍ ଖିଲ୍ କରେ’ ହେସେ ଉଠିଲେନ, ମଜେ
ମଜେ ଆର ମକଲେଓ—ଆର ଠାକୁରାଣୀ । ଫଳେ ତୀବ୍ରର ଦର୍ଶକତି
କୌମୁଦୀତେ ଆକାଶବାତାମ୍ବାଦି ହେସେ ଉଠିଲ ।

ତାରପର ସଥିରାଣୀ ଆବାର ଆଦେଶ କରଲେନ—‘ଏଥନ ଗଲ ବଳ,
କାଳ ବୈଠକଥାନାର ବଳେ ତର୍କ କର’ ।

ଆଖି ମନେ କରେଛିଲୁମ ଗଲ ବଳବ “ଅଚେତନ ପ୍ରେମେର ।” କିନ୍ତୁ
ବେଗତିକ ଦେଖେ ଶେଷଟା ନେହାଂ ବେପରୋ଱ା ଗଲ ଶୁଭ କରେ ଲିଲୁମ ।
ତାର ପଞ୍ଚନ କରିଲୁମ ଚାନଦେଶେ । କମଳାକେ ଲିଲୁମ ଲେ ଦେଶେର ମୁଡିର

ବୋଷାଲେଇ ହେଉଥିଲା

ଅନ୍ତର୍ଭିତ୍ରେ, ଆର ମେହି ଚିନେ ଶାଟିର ଦେଶର କୁଳ ଫଳ ଓ ନରନାୟିର ବୀକା ଚେହାରାର ବର୍ଣନା ବୁଝିଲୁମ୍ । ମେ ମରଇ ଏଡ଼ୋ, ମୟହି ତେବେଚା ଚିନଦେଶର ଚୋରେ ଯତ । ସାମା ବାହୁଦା, ପ୍ରକେନର କଥାର କଥାର ଆମାର ଭୂଳ ଧରିତେ ଲାଗିଲେନ, Geography ଏବଂ Botany ଇତ୍ୟାଦିର । ଅତଃପର ଆମି ସଥିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ, ଆମି ବାଲିକା ବିଦ୍ୟାଲୟର ଶିକ୍ଷକ ହେବେତ ଏଥାନେ ଉପହିତ ହଇନି, ଆମି ଏମେହି କ୍ରପକଥା ବଲାତେ । କ୍ରପକଥାର ରାଜ୍ୟ ଯାପେ କୋଧାର ଆଛେ ? ଆମାର କଥାର କ୍ରପ ଆଛେ କିନା, ତାର ବିଚାରକ ମାଲକୀରା ଓ ଅର୍ଥ ସମସ୍ତତି ।

କଥାର ଅପରିଜ୍ଞାନ

ତାରପର, ଆମି ଆମାର ଚିନେ ନାୟକଙ୍କେ ଉପହିତ କରିଲୁମ୍ । ନାୟକଙ୍କେର ଯେବକମ କ୍ରପକ୍ଷଣ ଅଳକାର ଶାନ୍ତିମତେ ଥାକା ଉଚିତ, ତାର ଅବଶ୍ୟ ମେ ମର ଛିଲ । ତାର ଚୋର ଛିଲ, ଯେ ଚୋର ଦିରେ ମେ ଦେଖିତେ ପାରିତ ; କାନ ଛିଲ, ଯେ କାନ ଦିମେ ମେ ଶୁଣିତେ ପାରିତ ; ଆର ଯଦିଓ ଚିନେ, ତ୍ୟ ତାର ନାକ ଛିଲ । ନାୟକଙ୍କେର କ୍ରପବର୍ଣନା କରିବାର ପର ଆମାର ଅପରାଧେର ମଧ୍ୟେ ବନ୍ଦେଇଲୁମ୍ ଯେ, ମେ ଚିନଦେଶର ପାଶକରା ମୁଖହବାଗୀଶ mandarinଦେର ଯତ ହୁଲଦେହ ଓ ହୁଲମୁକ୍ତିର ଲୋକ ନର, ଏକଟି ମାତୁରେର ଯତ ମାତୁର । ଏତେହି ହଳ ଯତ ଗୋଲ ! ପ୍ରକେନର ଚଟେ ଉଠେ ବରେନ ଯେ,—“ନିଜେ କଥନେ କୁଳକଲେଜେ ପଡ଼ିଲି ହଲେ ତୁମି ଫାଁକ ପେଲେଇ ବିଦ୍ୟାନ ଲୋକଦେର ବିଜ୍ଞପ କର ।” ଆମି ଏକଟୁ ବେଳାମାଲ ହରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମିଓ କୁଳେ ପଡ଼େଛି ।

ବୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

—କଲେଜେ ?

—ଆଜେ ତାଓ ।

—ପାସ କଥନୋ କରନି ?

—ଆଜେ ତାଓ କରେଛି ।

—କି ପାସ କରେଛ ?

—M. A.

—କୋନ୍ ବିଦ୍ୟେ ?

—ଶ୍ରୀମଦ୍ Mixed Mathematics, ପରେ pure Philosophy.

—କୋନ୍ ସଂସର ?

—Calender-ଏ ଆମାର ନାମ ପାବେନ ନା । ବୋଷାଳ ଆମାର ଛଞ୍ଚନାମ ।

—ଚୁରି କରେ ଜେଲେ ଗିଯେଛିଲେ ବୁଝି ? ବେରିଯେ ଏସେ, ପୁନର୍ଜୀବିତ କରେ' ବୋଷାଳ କୃପ ଧାରଣ କରେଛ ?

—ହୁଅ ତ ତାଇ । ଆମି ଜୀବିତର ନାହିଁ, ପୂର୍ବିଜୀବେର ପାତା ଓଟାଟେ ପାରବ ନା ।

ଏଇ ପରେ ତିନି ଲାଫିରେ ଉଠି ବଲେନ ବେ—“ଆମି ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଓ ଚୋରେର ସଙ୍ଗେ ଏକ ଆସନେ ବଦିନେ ।”

ଆମି ବନ୍ଦୁ—ସଦଭିରୋଚନେ ।

ଉପସଂହାର

ଏଇ ପରେଇ ତିନି ସରୋବେ ଚଲେ ଗେଲେନ । ଠାକୁରାଣୀ ଆବେଦନ ଦିଲେନ ବେ, ଆଜକେର ଶତ ସତ୍ତା ବନ୍ଦ । ପଞ୍ଜିତ ବହାଶର ଆମ ଆମି

ଶୋଧାଲେର ହେଁଯାଳୀ

ଦୀର୍ଘ ଦୀର୍ଘ ସମୀକ୍ଷା ଫିରେ ଏଲୁଥ । ତିନି ହୟେ ଗିରେଛିଲେନ ଅବାକ,
ଆର ଆମି ନିର୍ବାକ ।

ତାରପର ରାତ ସଥନ ସାଡ଼େ ମୃଷ୍ଟା, ସ୍ଵାମୀଙ୍କୀ ଆହାର ଦରେ ଉପହିତ
ହୟେ ବଲେନ ଯେ “ଠାକୁରାଣୀ ଆପନାକେ ଡାକଛେନ ।” ଆମି ଜିଜ୍ଞାସା
କରିଲୁଥ, ଏତ ରାତିରେ କିମେର ଜଗ୍ନ ?

—ମେ ଗେଲେଇ ବୁଝିତେ ପାରିବେନ ।

—ତୁ ?

—ଶାଲାବାୟୁ ରେଗେ ରାତ ମହାଶୟର କାଚେ ଗିରେ ନାଲିଖ କରିଛେ
ଯେ, ତୁମି ଡାକୁରିଲାଦେର ସାମନେ ତୀକେ ଗାରେ ପଡ଼େ ଅପମାନ କରେଛ ।
ରାତ ମହାଶୟ ତାଇ ଶୁଣେ ଯହା ଚଟେ,—ତୋମାର ଉପର ନୟ, ଶାଲାବାୟୁର
ଉପର,—ରାଗିମାର କାଚେ ଦିଲେ ତୀର ଭାତାର ଉପର ଝାଲ ଝାଡିଲେନ ।
ଶୀନାରାଣୀ ଓ ତୋମାର ଦିକ ନିଲେନ ଦେଖେ କଣେ କୁଟ୍ଟ କଣେ କୁଟ୍ଟ ବାର
ଉନ୍ଟା ରେଗେ ବଲେନ ଯେ—“ଶୋଧାଲଟାକେ ଆଜିଟି ବାଢ଼ୀ ଖେକେ ବାର
କରେ ଦେବ ।” ଶୀନାରାଣୀ ବଲେ—“ତାର ଆଗେ ଏକବାର ଠାକୁରାଣୀର
ସତ ଭେନେ ନାହିଁ ।” ଅମନି ତିନି ଠାକୁରାଣୀର ମନ୍ଦିରେ ଗିରେ ହାଜିଯି
ହଲେନ । ତୀର ମଜେ ଅନେକକଣ କୁଥାବାର୍ତ୍ତା ହଲ । କଳାକଳ
ଠାକୁରାଣୀର କାଚେଟି ଶୁନିତେ ପାବେ ।

—ଆଜ୍ଞା ଯାଛି । ତୋମାର ରାର କି ?

—ଓ ରମ୍‌ପିକତାଟା ନା କରିଲେଇ ଭାଲ ହତ । ଅଫେସଦେର ଯେ
ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିଜ୍ଞାନ ମାପା ଘୁରେ ଗେତେ ତା' ଆମମା କରିଲେଇ ଜାନି,—ଏହନ
କି ଶୀନାରାଣୀଓ । ତାର କଣ—ତୋମାର କଥା ଶତ୍ୟାଓ ହଲେ ପାରେ,
ବ୍ୱାଳିକତାଓ ହଲେ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ତୁମି ଓକଥା ବଲେ' ଭାଲଇ କରେଛ ।

ଶୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

ମାନୁଷେର ଦୈର୍ଘ୍ୟେରେ ତ ଏକଟା ଶୀଘ୍ର ଆହେ । ଏଥିନ ଠାକୁରାଣୀର ମତ କି, ତା' ତୁମି ତା'ର କାହେ ଗେଲେଇ ଶୁଣନ୍ତେ ପାବେ । ଆମି ଜାନିଲେ ।

ଆମି “ଆଜ୍ଞା” ବଳେ’ ଆମାର ଠାକୁରବାଡ଼ୀତେ ଫିରେ ଗେଲୁମ, କାରଣ ଶୁଣିଲୁମ ତିନି ସେଥାନେ ଆମାର ଜନ୍ମ ଅପେକ୍ଷା କରଛେନ । ଠାକୁରାଣୀ ଆମାକେ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ଅମୁଖତି ଦିରେ ଧୀରେ ଶାନ୍ତଭାବେ ବଲଲେନ :—

“ଆମାର ବିଷ୍ଟାଳ ତୁମି ସତ୍ୟ କଥା ବଲେଇ, କେନନା ତୁମି ସେ କୁତ୍ତବ୍ୟ, ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ । ଜୟବେଶ ଗାୟେ ଯତ ସହଜେ ପରା ସାର, ମନେ ତତ ସହଜେ ଭୟ । ମନ ଜିନିଧିଟେ ହାଜାର ଢାକତେ ଚାଇଲେଓ ସଥି ତଥିନ ବେରିରେ ପଡ଼େ ।

“ତୁମି ବୋଧହୁ ଜାନେ ସେ, ମୀନା ଆମାର ଆହ୍ଵାନ । ସଥି ଦେଖିଲୁମ ସେ ବିପତ୍ତିକ ରାଯ ମହାଶୟରେ ଡୂଟୀର ପକ୍ଷ କରନ୍ତେ ଆମ ଦ୍ୱାରା ଲୟାନୀ, ଆମ ବାଲ୍ୟବିବାହେଓ ତୋର ଆପଣି ନେଇ, ବିଧବୀ ବିବାହେଓ ନୟ—ତଥିନ ବାଲ୍ୟବିଧବୀବିବାହକଳପ ସୁଗମଃ ଅଧର୍ମ ଥେକେ ତାକେ ବୁଝା କରିବାର ଜନ୍ମ ମୀନାକେ ତୋର ହଜ୍ଞେ ସମର୍ପଣ କରିଲୁମ । ଏ କାଜ୍ ଭାଙ୍ଗ କରେଛି କି ନା ଜାନିଲେ । ସମାତନ ସର୍ଦ୍ଦେହ ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଧିଶ ଲକ୍ଷେତ୍ର ପକ୍ଷେ ଭାଲ ହତେ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେର ପକ୍ଷେ ନୟ । କୋନ କୋନ ରହଣୀର ଅଧର୍ମ ହଜ୍ଞେ କୁଟେ ଓଟା, ଆମ ଶାନ୍ତିର ଧର୍ମ ହଜ୍ଞେ ତାକେ କୁଟିତେ ନା ଦେଓଇବା । ତାତେଇ ଏଜାତୀୟ ଜୀବିକେର ଜୀବନ ହସ ପ୍ରାଣହିନ ଶ୍ରୀରଧାରୀ ଥାଜ । ଏକଥା ଅବଶ୍ଯ ଭୃତ୍ୟେର ବୋବେ ନା । କାରଣ ଶେ ଜୀବନେର ମୂଳ ଜାନେ ନା, ଫୁଲ ଜାନେ ନା । ତାର ବିଜେ ହଜ୍ଞେ

ବୋଧାଲେର ହେଠାଳୀ

ଜୀବନେର ଭାବା ଭୁଲେ ତାର ବାନାନ ଶେଖା । ମେ ସାଇ ହୋକ, ତୋମାର ଆଜ ଶେବ ରାତିରେଇ ଏଥାନ ଥେକେ ଚଳେ ଯେତେ ହବେ । କାଳ ଶକାଳେ ଯେବେ କେଉଁ ତୋମାର ଦେଖା ନା ପାର । ଏତେ ତୋମାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝା ହବେ, ଭୁଲେଖରେରେ ଶିକ୍ଷା ହବେ ।

“ରାଯ ମହାଶ୍ୟ ତୋମାର ଛ’ ମାସେର ଛୁଟ ମଞ୍ଚ କରେଛେନ ; ପୁରୋ ଶାଇନେଇ । ତୁମି ଯେଥାନେ ଯାଉ, ସେଥାନେ ଥାକେ, ଶାମ-ଦାନୀକେ ଚିଠି ଲିଖେ ଜାନିଯୋ, ଆର ଆମାଦେର ଓ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଦି କିଛୁ ବଲବାର ଥାକେ ତ ଶାମଦାସୀ ତୋମାକେ ଜାନାବେ ।

“ଦେଖୋ, ଆମାର ବିଶ୍ୱାସ କଲେଜ ହେଡେ, ସଂମାରେ ଚୁକେଇ ତୋମାର ଜୀବନେ କୋନ ଏକଟା ଟ୍ରାଙ୍ଗେଡ଼ି ସଟେଛିଲ, ଆର ମେହି ଥେକେ ତୋମାର ଜୀବନସାତାର ଘୋଡ଼ ଫିରେ ଗେଛେ । ତୁମି ଯେ ଜୀବନଟାକେ ଅହଶନ-କ୍ଲପେ ଦେଖିତେ ଓ ଦେଖାତେ ଚାଉ, ମେ ହଚେ ଐ ଟ୍ରାଙ୍ଗେଡ଼ିର ବାହୀ ଆବରଣ ମାତ୍ର ।

“ଆଜ ତବେ ଏମୋ । ଶାମଦାସୀ ପରେ ତୋମାର ମଙ୍ଗେ ଦେଖା କରବେ ।

ଆମି ବ୍ୟାସୀୟ କିମ୍ବା ଆସିବାର କିଛୁକ୍ଷଣ ପରେ ଶାମଦାସୀ ଏମେ ସଥେଇ ଟାକା ଦିରେ ବଲଲେ—“ବିଦେଶେ କଥନୀ ଯଦି କୋନ ବିପରେ ପଡ଼େ ଆସାକେ ଜାନିଯୋ, ଟାକୁରାଳୀ ତୋମାକେ ମକଳ ବିପରେ ଥେକେ ବୁଝା କରବେ । ତୁମି ଚଲେ ଗେଲେ ଏ ପୁରୀ ନିରାନନ୍ଦ ପୁରୀ ହବେ ।”

ତାରପର ଥେକେଇ ତୀର୍ଥଭୟର କରଛି, ଅର୍ଧାଂ ନାନା ଘେଶେ ଘୁରେ ବେଡ଼ାଛି । ପରଶ ଶାମଦାସୀର ଏକଥାନି ଚିଠି ପେରେ କାଳ କଳକାତାର ଏଥେଛି । ଏହିକେ ଶାମଦାସୀଓ ଆଜ ଉପହିତ ହୁରେଛେ । ଆଜ

ଶୋଷାଲେବ ତ୍ରିକଥା

ରାଜିରେ ଟ୍ରେନେଇ ନାକି ସକଳମଧୁର ରଗନା ହତେ ହବେ । ଆମାର ଶେଖାନେ ପଦସ୍ଥକି ହରେଛେ, ମେ ବାଡ଼ିତେ ଆମି ଏଥିନ ଶିକ୍ଷକ ନିୟମ ହରେଛି । ଠାକୁରାଣୀକେ ଶେଖାତେ ହବେ ଇଂରେଜୀ, ସଥୀରାଣୀକେ ସନ୍ତୋଷ ଓ ଶୀନାରାଣୀକେ ଅଛ । ଠାକୁରାଣୀ ଏଥିନ ଆସସ୍ୟାରେ ହିସାବ ତୀର କାହେ ବୁଝିବେ ଦିତେ ଚାନ ମେହି ଜନ୍ମିତ ତୀର ତେରିଙ୍କ ଥାରିଙ୍କ ଶେଖା ଦରକାର । ଦେଖେଛେନ ଏକବାର qualificationଏର କଥା ବଳେ' କି ମୁଖିଲେଇ ପଡ଼େଛି । ତାଇ ଆପନାକେ ହିସେଲ କରିଛିଲୁମ୍ ଯେ, ଦେଶେର କାଜ କରତେ ଗେଲେ କି qualificationଏର ପ୍ରସ୍ତୋତ୍ରମ ?

—ତୋମାର ବିପଦ୍ଧଟା କି ସଟଳ, ତା ତ ବୁଝାତେ ପାରଛି ନେ ।

—ଏକଟି ଧାର୍ମିକ ଆର ଏକଟି ବୃକ୍ଷତ ତକଣୀ ଭାର୍ଯ୍ୟା, ଆର ଏକଟି ଆଧୀନଭକ୍ତିକା, ଏହି ତିନଙ୍ଗନେର ତ୍ରି-ସୀମାନାମ ଦେଖିଲେ କି ବିପଦ୍ଧର ସନ୍ତୋବନା ନେଇ ? ସଥୀରାଣୀ ତ ଆଗେଇ ବଲେଛେ ଯେ, ଆମାର ବୁକେର ପାଟା ନେଇ । ଆମି ତ ଆର Shelley ନେଇ ଯେ, ଏ ଅବହୃତ Epipsychedion ଶିଥେ ପରେ ତ୍ରି-ରାଣୀ ସନ୍ତୋବନ ଦୂରେ ମରିବ ।

—ଏକଟୁ ଘନିଷ୍ଠ ପରିଚରେ ହସତ ଦେଖିବେ ଯେ, ଏ ତିନିଇ ଏକ ।

—ଅର୍ଥାତ୍ ତଡ଼ିରେଥା, ତପନ ଓ ଶଶୀ ତିନିଇ ଏକ,—ଅର୍ଥାତ୍ ଆଲୋ । କିନ୍ତୁ ତିନେର ମଧ୍ୟେ ଏକ ସବ ଉପରକ୍ଷତ ବୈଶାନିକାଙ୍କୀ ଇନ ?

—ସଥୀରାଣୀ ତ ଆଗେଇ ବଲେଛେ ଠାକୁରାଣୀ ତୋମାକେ ସଫଳ ବିପଦ୍ଧ ଥେକେ ରଙ୍ଗା କରିବେନ ।

ତାରପର ବୌଧାନ ବଳଲେ—ତବେ ଆମି, ସଥୀରାଣୀ ଅନେକକଣ ଆମାର ଜନ୍ମ ଏକା ଅପେକ୍ଷା କରିଛେ ।

ଦୋଷାଲେର ହେଁଯାଳୀ

—କୋଥାର ?

—ରାଷ୍ଟ୍ରାଯ় Taxiତେ ।

ତାର ପର ଦୋଷାଲ au revoir ସଙ୍ଗେ' ଅନ୍ତର୍କାଳ ହଲୋ ।

ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମି ବୁଝିଲେ ପାରିଲୁମ ନା ସେ, ଦୋଷାଲେର ଗଛଟି
ସତ୍ୟ କିମ୍ବା ସୌର୍କର୍ଣ୍ଣର ରମିକତା—ଅଥବା ଅସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଲାପ । ଆପନାଦେଇ
କି ମନେ ହୁଏ ?

বীগাবাই

সূত্রপাত্র

এ গল্প আমার ঘোষালের শুধু শোনা। এ কথা আগে
ধাক্কতেই বলে রাখা ভাল। নইলে লোকে হয়তো ভাববে যে,
এ গল্প আমিহি বানিয়েছি। কারণ ঘোষালের গল্পের যা ধান
শুধু, ফুট্টি—এ গল্পের মধ্যে তার জেশমাত্র নেই। এ প্রত্যক্ষী
গল্প নয়, অর্থাৎ রাম মহাশ্রেষ্ঠের বৈঠকখানার বলা নয়;—আমার
ঘরে ঘৰে নিয়িবিলি একমাত্র আমাকে বলা। কোন অবস্থায়,—
বলছি।

আমি একদিন জনকতক বক্সুকে আমার বাড়ীতে চাহের
নিমস্তুণ করি। আমার বক্সুরা সকলেই সুশিক্ষিত ও গানবাজনার
জহুয়ী। তাঁরা যে গাইবে-বাজিয়ে ছিলেন, তা' অবশ্য নয়; কিন্তু
সকলেই সঙ্গীতশাস্ত্রে বিশেষজ্ঞ। এর থেকে যন্তে ভাববেন না যে,
তাঁরা সংস্কৃত ভাষার লিখিত সঙ্গীতশাস্ত্রের সঙ্গে পরিচিত। তাঁরা
তাঁদের শাস্ত্রজ্ঞান লাভ করেছেন সেই সব নিরক্ষর মুসলমান
ও স্ত্রীদের কাছ থেকে, যারা সকলেই যিএঁ। তাঁদের বৎসর,
আর এ ধিম্বে ধান্দের ধানদানী।

আমি এ চা-পাট্টি যোগ দিতে ঘোষালকে নিমস্তুণ করে-
ছিলুম,—উচ্ছেষ্ট, বক্সুক্কবকে ঘোষালের গান শোনানো। পেলিন
সঙ্গীতশাস্ত্রেরই চর্চা হল। ঘোষাল ‘শ্রীর ভাল নেই’ অজুহাতে

বীণাবাঈ

গান গাইতে বোঠেই রাখী হ'লুম। ঘোরালের এই বেশভূত
ব্যবহারে আবি একটু আন্দৰ্য হয়ে গেছে। বন্ধুবাবুরা তখে
পেলে পর ঘোরাল বললে,—“আমি গানবাজনার science আমিনে।
আমি শুধু আট।” আর আমার বিষান এ ক্ষেত্রে science আট
থেকে বেরিয়েছে,—“আট” science থেকে বেরোয়ানি।
হামের মিয়েরের অভিগ্রস্ত খনি আছে, অর্থাৎ অভিকোষল অভি-
তীক্ষ্ণ সুরও অবশ্য আছে। কিন্তু যা’ গানের প্রাণ, তা’ হচ্ছে
অভিগ্রস্ত সুর,—আর এই অভিগ্রস্ত সুরের সজ্ঞান বিভি জামেন
তিনিই বধার্য আটিছে। এই কারণেই আট’-বে কি বষ, তা’
ইবিয়ে বলা যাব না। আট’-র অভিধানও নেই, ব্যাকরণও নেই।
লেকেলে শাস্ত্রীয়া গড়তেল ব্যাকরণ—অর্থাৎ বিদ্যনিয়ের কৰ্দ।
আর একেলে শাস্ত্রীয়া লেখেন আট’-র অভিধান—অর্থাৎ ব্যাখ্যা।

কথাৱস্তু

আমি বললুম,—“ঘোরাল, তোমার মতামত দাখিল হ’তে
পারে, কিন্তু অবোধ্য। অনেক মাথা ঘায়িয়ে বুঝতে হব।”

ঘোরাল বললে—“আমার যা’ মনে হ’ল, তাই বললুম।
আমার কথা ফুটো কি সাজা, সে বিচার আপনারা কৰবেন।
আমি নিজের অভিজ্ঞতা থেকে বে-সত্ত্বের সাক্ষাৎ পেয়েছি, তাই
শুধু বলতে পারি ও বলি।

এখন সঙ্গীতবিষ্টা সহজে আমার অভিজ্ঞতার কথা শুনুন। এ
বিষয়ে আমার পটুতা একুকম অশিক্ষিত-পটুতা। আবি ছেলেবেলা

ଶୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

ଖେଳେଇ ଗାନ ଗାଇତୁମ, କେନନା ଗେଁସେ ଆମି ଆନନ୍ଦ ପେତୁମ; ଆର ଶ୍ରୋତାରୀଓ ତମେ ଆନନ୍ଦିତ ହ'ତେନ । ମେକାଳେ ଆମି କୋନଙ୍କପ ଶିକ୍ଷାର ଧାର ଧାରତୁମ ନା । ଏ ବିଷୟେ ଆମି ଛିଲୁମ ଶ୍ରତିଧର । ଏକଟି ଗାନ ଶୋନବାମାତ୍ର ତୁମୁହର୍ତ୍ତେ ପାଚଜନକେ ତା' ଶୋନାତେ ପାରତୁମ । ଏହି ନାମ ବୋଧହୟ ଗ୍ରାଙ୍କନ ସଂକାର । ପୃଥିବୀତେ ସେ-ବନ୍ତ ଆନନ୍ଦବନ —ତା' ସ୍ଵପ୍ନକାର୍ଯ୍ୟ । ଭାବ୍ୟାଯ ଏଇ ବ୍ୟାଧୀ କବା ଯାଏ ନା । ସଙ୍ଗୀତର ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ହଜେ ଶୁଣ,—କଥା ନା ।

ତାରପର ଆମି ସଥିନ ପ୍ରବର୍ଜ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରି, ତଥିନ କାଣିତେ ଏକଟି ବୃକ୍ଷ ପୁଜାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣେର କାହେ ଗାନ ଶିକ୍ଷା କରି—ଆମାର କର୍ତ୍ତ୍ଵରକେ ଆଶ୍ୱରଶେ ଆନନ୍ଦାର ଜଣ୍ଠ । ବୃକ୍ଷ ଆଜୀବନ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରଜାପାଠ ଓ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଛାଇ କରେଛିଲେନ । ଗାନେର ଅନ୍ତରେ ସେ କି ଦିବ୍ୟଭାବ ଆହେ, ତାର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ପାଇ ଏହି ବୃକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣେର ପ୍ରସାଦେ ।

ତାରପର ଆମି ଏ ବିଶ୍ଵା ଶିକ୍ଷା କରି ସ୍ଵର୍ଗ ସରବର୍ତ୍ତୀର କାହେ ।”

ଆମି ବଲଲୁମ,—“ବୋଧାଳ, କଥା ଆଜ ତୁମି ସେ-ପରୋଯା ଭାବେ ବଲ୍ଲାହୁ ।”

ତିନି ଉତ୍ସର କରିଲେନ,—ସତ୍ୟ କାରାଓ ପରୋଯା କରେ ନା । ଆମାର ଆସନ ଶିକ୍ଷାଗୁର ହଜେନ ଏକଟି ଅଲୋକସାମାନ୍ୟା ରମଣୀ; ଆର ତୋର ନାମ ହଜେ—ବୀଣାବାଇ । ତିନି ବାଇଜୀ ଛିଲେନ ନା । ସେ ଅର୍ଥେ ମୌର୍ଯ୍ୟାଇ ବାଇ, ତିନିଓ ଶେଇ ଅର୍ଥେ ବାଇ । ତିନି ଛିଲେନ ଶାପଭଣ୍ଡ ଦେବୀ ସରବର୍ତ୍ତୀ । କୋଥାର ଓ କି ଶୁଦ୍ଧେ ତୋର ସାକ୍ଷାଂଗ୍ଲାଭ କରି, ତା' ସତ୍ୟର ସନ୍ତ୍ଵନ ସଂକ୍ଷେପେ ବଲଛି ।

বীণাবাই

সুরপুর

আমি এদেশে ওদেশে সুরে শ্রেষ্ঠা মূল্যবন্ধনের একটি ছোট
রাজাৰ ছেট রাজধানী—সুরপুরে গিয়ে উপস্থিত হই। আমি
একে ব্রাহ্মণ, তাৰ উপর “গাৰইয়া”, তাই দু'দিনেই রাজবাহাদুরেৰ
প্ৰিয়পৰ্যাপ্ত হয়ে উঠলুম। বৃক্ষ ব্ৰাহ্মণেৰ কাছে শেখা জয়দেৱেৰ
একটি গান,—“দীৰ সহীৰে যমনাতীৰে বসতি বনে বনমালী”—
আমি রাজা বাহাদুৱকে শ্ৰোনাই। তা' কৈনে তিনি মহা খুঁৰী
হলেন ও তাঁৰ সভাগায়ক রামকুমাৰ বিশ্বেৰ কাছে গান শিখতে
আমাকে আদেশ কৱলেন। অবশ্য আমাৰ খোৱাদোষেৰ ব্যৰুহা
তিনিই কৱে দেবেন বললেন।

মিশ্ৰজি ও-অঞ্চলেৰ সকলপথান গাইয়ে। তিনি কলেন যোগ-
অভ্যাস আৰ সঙ্গীতচৰ্চা। শুকলৌ ছিলেন অতি সদাশৱ ও
মহাপ্ৰাণ ব্যক্তি। রাজবাহাদুৱেৰ অভিপ্ৰায় অনুসাৰে তিনি
আমাকে শিষ্য কৱিতে শীকৃত হলেন, এবং আমাকে তাঁৰ কাছে
যেতে অনুরোধ কৱলেন। আমি তাৰ কাছে উপস্থিত হৰামাজ
তিনি বললেন,—“প্ৰথমে তুমি আমাৰ পাদিত কষ্টা বীণাবাইয়েৰ
কাছে কিছুদিন শিক্ষা কৱো, তাৰপৰ আমি তোমাকে হাতে মেৰ।
বীণাবাই শ্ৰেষ্ঠ বান্ধিৰে উঠে জপতপ কৱেন, তাৰপৰ বীণা অভ্যাস
কৱেন। সুতৰাং প্ৰতিদিন প্ৰত্যৰ্থে আমাৰ বাড়ীতে হাজিৰ
হয়ো। আমি এ কয় বৎসৱ ধৰে তাঁকে নিজে শিক্ষা দিবোছি
এখন তিনি আমাৰ তৃণ্য গাইয়ে হয়ে উঠেছেন। সত্তা কথা
বলতে গেলে, আমাৰ চাইতে তাৰ গলা তেৰ বেশী নাছুক ও

ଶୋଷାଳେର ତ୍ରିକଥା

ହୁରେଲା । ସେକଟ୍ ଡଗବନ୍ଦତ, ଶାଖନାଳକ ନମ । ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ତିନି ଏଥିନ ପାଇବଶୀ । ସେଇଜ୍ଞାନୀ ତୋର ଗାନ ଶାନ୍ତରୂପିତ ନମ । ସାକ୍ଷ ଐଶ୍ୱର୍ୟ ଆହେ, ସେ କଥନଓ ବିଧିନିଯଥେର ଦାମ ହ'ତେ ପାରେ ନା । ଏ କଥା ସ୍ଵର୍ଗ ଶୁକରେବ ବଲେ ଗିଯେଛେନ ଭାଗବତେ । ଅହାକେ ଶୈଖାଲେ ତୋର କାଜ ନମ । କିନ୍ତୁ ଆମାର ଅମୁରୋଧ ତିନି ରକ୍ଷା କରିବେନ ।”

ଦେଖ୍ବୀଦର୍ଶନ

ତୋର ପରଦିନ ଆମି ପ୍ରତ୍ୟାମେ ରାମକୁମାରେର ଦ୍ୱାରାକୁ ହଲୁମ । ଏକଟି ଦାଳୀ ଏସେ ଆମାକେ ତୋର ସଙ୍ଗୀତଶାଳାର ନିୟେ ଗେଲ । ସେଥାନେ ଗିରେ ଦେଖି, ଯିନି ଏକଟି ରାକବ ଆମନେ ଉପବିଷ୍ଟ ଆହେନ, ତିନି ସ୍ଵର୍ଗ ସରସତୀ ;—ତଥୀ, ଗୌରୀ, ବିଗାଚ୍ଛୟୋଦ୍ଦମୀ, ସେତୁବନୀ । ଆକ୍ରମ ତୋର କୋଳେ ଏକଟି ବୀଣା । ଏ ସରସତୀ ପାପରେ କୋଦା ଭର, ରଙ୍ଗରାଂତେ ଗଡ଼ା । ଆମାର ମନେ ହ'ଲ ଏ ରମଣୀ ବାଙ୍ଗାନୀ । କେନନୀ ତୋର ମୁଖଚୋଥେ ‘ନିମକ’ ଛିଲ ; ସଂକୁଳତେ ଧାକେ ବଲେ ଲାବଣ୍ୟ । କୋନଓ ବୈକି ଏଇ ସାକ୍ଷାତ ପେଲେ ବଲାତେନ,—‘ଚଲ ଚଲ କାଚା ଅକ୍ଷେମ ଲାବଣ୍ୟ ଅବନୀ ବହିମା ସାର’ ; ସେ କଥା କୋନଓ ହିନ୍ଦୁହାନୀ ମୁଦ୍ରାର ସହିକେ ବଲା ଯାଏ ନା । ଆମାକେ ଦେଖେ ତିନି ପ୍ରେସ୍ତେ ଏକଟୁ ଅସୋରାଣ୍ତି ବୋଧ କରିଲେ ଲାଗଲେନ ; ସେନ କୋନଓ ପୂର୍ବମୁଦ୍ରି ତୋର ମନକେ ବିଚିନି କରେଛେ । ମୁହଁରେ ମେ ଭାବଟୀ କାଟିଲେ ନିୟେ ତିନି ଆମାକେ ହିମ୍ବି ଭାସ୍ୟମ ପ୍ରାପ କରିଲେନ,—“ଆପଣି ତ୍ରାଙ୍ଗଣ ?”

ଆମି ବଲମୁମ,—“ଆମି ତ୍ରାଙ୍ଗଣକଂଶେ ଜୟଗରହଣ କରେଛି ।”

ଏ କଥା ଶୁଣେ ତିନି ଆମାକେ ନନ୍ଦାର କରିଲେନ । ତାମନ୍ତର

বীণাবাই

বললেন—“আপনি একটা গান করুন, সে গান শনে আছি
বুঝব আপনি সঙ্গীত-প্রাণ কিমা।”

আমি একটি তস্তুরা নিয়ে “নৈমিত্ত বীণবি” বলে একটি
আশাবরীর গান গাইলুম। এ গান আমার পুত্রারী ঠাকুরের কাছে
শেখা। আমি গানটি সেনিন পূর্বে দ্বৰদ দিয়ে গেয়েছিলুম। একে
বসন্তকাল, তার উপর উষার আলোক,—আর স্মরণে ঐ হিন্দু-
মূর্তি। তাই মনের যত আনন্দ, যত আক্ষেপ আমার কঠে
কৃপধারণ করেছিল। মনে হ'ল, আমার গান শনে তিনিও
আনন্দিত হলেন।

তিনি বললেন,—আমি শুভজীর আদেশ পালন করব। এর
অর্থ এই নয় যে, আমি আপনাকে শিক্ষা দেব। আপনি নিজে চেষ্টার
শিক্ষিত হবেন।

আমি গ্রহ করলুম—এর অর্থ কি?

তিনি উত্তর করলেন,—আপনাকে সঙ্গীতসাধনা করতে হবে।
একের সাধনার অপরে সিদ্ধ হতে পারেনা। প্রত্যেককেই নিজে
সাধনা করতে হয়। আমি ক্ষেত্র আপনার কানে সঙ্গীতের মুঠ
দেব। সে মনের সাধন আপনাকেই করতে হবে। দেখুন,—
হাত যন্ত্র বাজাই না, বাজাই প্রাণ; গলা গান গাই না, গাই মন।
আর প্রাণকে উচ্ছুক করা ও মনকে প্রবৃক্ষ করারই নাই—সাধনা।

পরিচয়

পরমহংসেই দেবী ধানবী হ'য়ে উঠলেন, এবং অসমুচ্ছিত চিত্তে
আমাকে বললেন,—আপনি তো বাঙালী!

ଶୋଭାଲେର ତ୍ରିକଥା

- ହଁ ।
- ବରେଣ ?
- ପଞ୍ଚିଶ ?
- ଶିକିତ ?
- ଇଂରାଜୀ ଶିକିତ ?
- ମୁଦ୍ରତ ?
- କାଲିଦାସେର କବିତା ଆମାକେ ଅଲକାୟ ନିଯେ ଯାଏ ।
- ଏଥାନେ କିଙ୍ଗତ ଏସେହେଳି ?—ବେଡ଼ାତେ ?
- ନା । ପଥଇ ଏଥିନ ଆମାର ଦେଶ । ଆର ପଥ-ଚଳାଇ ଏକ ଘାତ କର୍ବ ।
- ତାର ଅର୍ଥ ?
- ଆମି ଦେଖତାଗ କରେଛି ।
- ଶ୍ରୀପୁଣ୍ୟ ସବ ଫେଲେ ଏସେହେଳି ?
- ଆମି ଅବିବାହିତ ।
- ତା'ହଲେଓ, ସ୍ଵଦେଶ ସ୍ଵଜନେର ମାୟା କାଟାଲେନ କି କରେ ?
- ସେଜାମ କାଟାଇନି, କାଟାତେ ବାଧ୍ୟ ହେବେଛି ।
- କେନ ?
- ଏକଟି ମୃତନ ମାୟାର ଟାନେ ପୁରାନୋ ମାୟାର ସବ ବନ୍ଦନ ଛିଁଡ଼େ ଗିରେଲେ ।
- ସନ୍ତୀତେର ମାୟା ?
- ନା । ସନ୍ତୀତୀତି ଆମାର ଅନୁମୂଳତ । କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୀତେର ମାୟା କାଉକେଓ ଉଦ୍ଭାବନ କରେ ନା, ଉଦ୍ଘାର୍ଗାମୀ କରେ ନା ।

বীণাবাঈ

এ কথা শনে তাঁর মুখের উপর কিসের দেন ছারা ঘনিরে
এল। তিনি যুগ্মৎ গম্ভীর ও অভ্যন্তর হয়ে পড়লেন। তাঁর
মুখের ও ঘনের সে মেষ কেটে যেতে মিনিট পাঁচেক লাগল।
তারপর তিনি বাঁওয়ায় এই ক'টি কথা দেন আপন ঘনে বলে
গেলেন ;—স্বর সংযত ও আজ্ঞাবশ, আর মুখশ্রীও নির্বিকার।

বীণাবাঈর স্বগতোভিত্তি

আমিও বাঁওলী। আঙ্গুলকষ্ণা এবং শিখিতা। ইংরাজী
ও সংস্কৃত উভয় ভাষার সঙ্গে আমার পরিচয় আছে। আপনাকে
আর কোনও প্রশ্ন করব না। তোমার কৌতুহল অদৰ্শ নয়।
তা' ছাড়া আমি, আপনি সে সব প্রশ্নের উত্তর দেবেন না।
আমার কোণার বাড়ী, আমি কোন বৃষ্টচূড়, সে সব বিষয়ে
আপনিও আশা করি কোনও কথা ডিজ্জাসা করবেন না।
আপনারও নিশ্চয় বৃগা কৌতুহল নেই। এক বিষয়ে আমাদের
উভয়ের মিল আছে। আপনাকে ও আমাকে দু'জনকেই “নইয়া
ব'ঁৰি”তে অর্থাৎ ফুটো মৌকাতে ভবসাগুর পাড়ি দিতে হবে।
এ যাত্রায় আমাদের একমাত্র সম্পূর্ণ মুদ্র সঙ্গী, আর কাণ্ডারী,
‘অবাঞ্ছনসগোচর’ কেউ।

বিদিচ আমি আপনার চাইতে বছর চারেকের ছোট, তবুও
এখন থেকে আপনাকে তুমি বলে সমোধন করব। কেন না
আপনি আমার শিশ্যত্ব গ্রহণ করেছেন। আমি তোমাকে আমার
অঙ্গীকৃতসাধনার স্তুর্য করব। তাতেই হবে তোমার সঙ্গীতশিক্ষা।

ଶୋଭାଲେଖ ତ୍ରିକଥା

ଆମ ଏକ କଥା, ଅପରେର ମୁଖେ ଆମାର ଶଙ୍କେ ବାଙ୍ଗଲାର କଥନୋ
କଥା କରୋମା । ଆମ ତୁମି ଆମାକେ ‘ବୀଣାବାଇ’ ବ’ଲୋନା ।
କାହାଥାର, ‘ବାଇ’ ଧରଟା ଏହେଥେ ସଜ୍ଜାନମୁଚ୍ଚକ, କିନ୍ତୁ ବାଙ୍ଗଲୀର ମୁଖେ
ଜୁଞ୍ଜଳିଷ୍ଠ । ତାଇ ତୁମି ଆମାକେ “ବୀଣା ଦେନ” ବୋଲେ ।
ବୋଧହର ଜାନ, ‘ଦେନ’ ବୋହିନେର ଅପରାଧ । ନା, ନା, ତୋମାର
କାହେ ଆମି “ବୀଣା ଦେନ” ଓ ନହୁ—ଆମି ବୀଣା ଦେନ । ଏ
ନାମେର ସାର୍ଥକତା ଏହି ସେ ଆମି ତାନମେନେର ସ୍ଵଜାତ

ଏହି କଥା ସଲେଇ ତିନି ଏକଟୁ ବନ୍ଦରାଗି ହାସନେନ । ଆମି
ବୁଝନ୍ତି, ତିନି ଯଥାର୍ଥ ବାଙ୍ଗଲୀର ଘେରେ;—ପ୍ରକ୍ରିତିମରଳା, ଓ
ବୁଦ୍ଧିମତୀ । ଆମ ତାର ଆଶାପ, ନର୍ତ୍ତାପ;—ଅର୍ଥାଂ ଶୀଳ-ଚତୁର ଓ
ସବିଭବ ।

ଶୁରପୁର ଭ୍ୟାଗ

* * * ଭାରପର ବଚରଥାନେକ ଧରେ ବୀଣାବାଇ ଆମାର କାନେ ସମୀତମନ୍ତ୍ର
ଦିଲେନ—ଅର୍ଥାଂ ତୀର ସମୀତମାଧନାର ଆମାକେ ଦୋଷର କରେ ନିଲେନ :
ଆମି ହଲୁମ ସମୀତ-ସାଧକ ଆର ତିନି ଉତ୍ତରମାଧିକା । କେବେ
ଏକଟା ରାଗ ତିନି ପ୍ରଥରେ ବୀଣେ ଆଳାପ କରନେନ, ପରେ ବଢିଲା ।
ଆମ ଆମି ସଧାସାଧ୍ୟ ତୀର ଅନୁମରଣ କରନ୍ତୁମ । ଏ ଶିକ୍ଷା ଏକରକଥ
ପ୍ରେସିପ ଥେକେ ଅଦୀପ ଧରିରେ ଲେଖାଇ । ଆମି ଫୁର୍କେ ସଲେଇ ଏଇକମ
ଅପୁର୍ବ ଗାନ ଆମି ଜୀବନେ କଥନୋ କୁନିନି । ଆପରି ମୃଛକଟିକ
ନିଶ୍ଚରିତ ପଡ଼େଛେନ । ଚାକ୍ରମଣ ଭାବରେଭିଲେର ଗାନ କୁନେ ଯା
ସଲେଇଲେନ, ବୀଣାବାଇରେର ଗାନ ମହିନେ ତାଇ ବଳ ଧାର :—

বীণাবাই

জু তত দ্বৰন কুমু মুছগিরঃ খিটঃ চ তুষোদনঃ
বৰ্ণনামপি শূচ্ছ নাস্তুরগতঃ তাৰঃ বিবাহে মুহূৰ্তঃ।
হেলাস্যমিতঃ পুনশ্চ ললিতঃ রাগ ছিঙচারিতঃ
যৎ সত্যাঃ বিৱাহে পিণ্ডী গীতসময়ে পচ্ছাদি শুধুমিব ॥

লে বৎসৱটা ছবি ও গানেৱ লোকে দিবাচ্ছপেৱ হত আমাৱ ফেটে
গেল—কেননা বীণাবাই ছিলেন একধোৱে চিৰ ও সঙ্গীত ।

তাৰপৰ শুকুজী একদিন অকস্মাৎ ইহলোক ত্যাগ কৱলেন।
লোকে বললে, ঘোৰিৱ বা হল, তা ইচ্ছামৃত্যু ;—আমৰা ধাকে বলি sudden heart-failure । শুকুজী তাৰ সৰ্বস্ব বীণাবাইকে
দিয়ে গিয়েছিলেন। বীণা দিবসলক্ষ্মি সব শুকুজীৰ জাহ হৱি-
কুমাৰ মিঞ্চকে প্ৰত্যৰ্পণ কৱলেন; সুধু রাজকোষে তাৰ নিজেৰ
বে টাকা ষড়ুত ছিল, তাই নিতে রাজী হলেন ;—শুকুজীৰ
ইচ্ছামত কাৰ্শীতে একটি সৱস্বতীৰ মদিৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰবাৰ অভি-
প্ৰাৰ্থে। তিনি আমাকে বললেন,—তোমাকেও আমাদেৱ সভে
যেতে হবে। আমি তোমাৰ উপৰে সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৱ কৰিব; আৰ
আনই ত কাৰও না কাৰও উপৰ সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৱ কৰাই হচ্ছে
ক্ষোধৰ্ষ । আমি অবশ্য তাৰ সহস্রাত্ৰী হৈ শৌকৃত হশ্য ।
কেন না তাৰ প্ৰতি আমাৰ ছিল পৰাত্ৰীতি—নামাঙ্গৱেৰ ভক্তি ।

কালীৰাম

কালীতে আমাদেৱ সঙ্গী ছিলেন বসন্তৰাও মৃদুলী, হরিকুমাৰজী
(কাকাৰাৰু), হিন্দুত সিং ও ব্ৰিবেণী সিং—মুৱপুৱেৱ রাজবাড়ীৰ
চুবল বিশ্বত হৃকী—ও বীণাৰ শেই মুন্দেলখণ্ডী বাসীটি ।

ଶୋଯାଲେର ତ୍ରିକଥା

ମେଥାନେ ଗିରେ ଦେଖା ଗେଲ ସେ, ଏକଟି ଶରସ୍ତତୀର ଶୂଣ୍ଡି ଗଡ଼ତେ
ଓ ମନ୍ଦିର ତୈରୀ କରାନେ ଯେ ଟୋକା ଲାଗବେ, ବୀଣାବାଇରେର ତା ନେଇ ।
ତଥନ କାକାବାବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଲେନ ସେ, ତିନି ଓ ବୀଣାବାଇ ହଜନେ
ଶନ୍ତୀତ-ରୁସିକଦେର ଗାନବାଜନୀ ଶୁଣିଯେ ନାଜାଇ ଟୋକା ରୋଜଗାର
କରାବେଳ । ହରିକୁମାରଙ୍ଗୀ ଛିଲେନ ଏକଜନ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ । ତୋର
ଯତ୍ନ କୁଦ୍ରବୀଣା ନମ—କୁଦ୍ର ମେତାର । ତିନି କରେଛିଲେନ ଗାନେର ନମ,
ଗତେର ସାଧନା ଏବଂ ଏ ବିଷୟେ ତୋର ଛିଲ ଅସାଧାରଣ କୁତ୍ତିତ୍ ।
ଶୁଭମଜୀ ବଲତେନ—ଭାଇସାହେବ ସଙ୍ଗୀତେର ପ୍ରାଗେର ବନ୍ଦକାନ କରେନ ନି,
କିନ୍ତୁ ତାର ବହିରଙ୍ଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହୁତ କରେଛେନ । ତାଇ ତାର ସଙ୍ଗୀତେ
ଶକ୍ତି ଆଛେ, ଶ୍ରୀ ନେଇ; ତାମ ଆଛେ, ପ୍ରାଣ ନେଇ । ଯାମୃତୀ ଭାବନା
ଯତ୍ନ ପିନ୍ଧିର୍ଭବତି ତାମ୍ଭୀ । ପ୍ରସାଦମହଲେ ତୋର ପାଯେ ସକଳେଇ ନିଜେର
ମାଥାର ପାଗଢ଼ି ରେଖେ ଦିତ ।

ଠିକ ହଲ,—ତୋରା କାରଓ ବାଡ଼ୀ ଗାଇତେ ବାଜାତେ ଯାବେନ ନା ।
ଲୋକେ ତୋରେ ଯଶେଷ ଦକ୍ଷିଣା ଦିରେ ତୋରେ ବାଡ଼ୀ ଏସେ ବୀଣାର
ଗାନ ଓ ଭାଇସାହେବେର ମେତାର ଶୁଣେ ଯାବେ । ବୀଣାବାଇ ହହ୍ମାୟ
ଏକଦିନ ଶୁଣୁ ରବିବାରେ ଦର୍ଶନ ଦେବେନ । କିନ୍ତୁ ଏ ବ୍ୟବସା ଖୁଲାତେ
ହେବ କାଶିତେ ନମ—କଳକାତାଯ; କେନନା ବାଙ୍ଗଲୀରା ସଙ୍ଗୀତେ
ଜଣ୍ଯ ସେହିହତ କରେ ନୁହ, କିନ୍ତୁ ପରସା ଧରଚ କରେ । ବସନ୍ତମାଓ
କଳକାତାଯ ଗିଯେ ଏକଟି ଶକ୍ତ ଗଲିର ଭିତର ଏକଟି ପୁରୋନୋ
ଆସାବ ଭାଡ଼ା ଲିଲେନ, ସାର ମୁଲୟ କତକଞ୍ଚିତ୍ ଏକଟାଳା ଛୋଟ
ଛୋଟ କାଷରା ଛିଲ; ବୋଧ ହସ ମେକେଲେ କୋନ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
ଆମଳାଦେର ଧାକବାର ସର । ଆମରା ମୁଲବଳେ ମେଇ ବାଡ଼ୀତେ

বীণাবাই

এসে আজ্ঞা গাড়লুম ও ব্যবসা খুললুম। পরমা ও বেদাৰ আসতে লাগল। শ্ৰোতাৰা হল দুশ্ম—অৰ্থাৎ যাৱা সঙ্গীতেৰ স'ও জানে না, অথচ সঙ্গীতেৰ মুকুৰি; আৱ অপৱ দল—যাৱা সেতাৰ পিড়িং পিড়িং কৰতে পাৱে আৱ শাস্ত্ৰেৰ বুলি আওড়ায়। মুকুৰিৱো মুঢ় হত বীণাৰ গান শুনে না হোক, ছবি দেখে; আৱ শুণ্ধৰণা অবাক হত সেতাৰীৰ তৱল অনুলিঙ্গ বিচিৰ লৌলা দেখে। তিনি যাৱ সাধনা কৰেছিলেন—লে সেতাৰেৱ হঠযোগ।

বীণাৰ ঘাত্রাভঙ্গ

মাসথানেক পৱে একদিন ব্ৰহ্মিক সন্দোগ্য আমৰা পংগুগধাৰীৰ দল আসৱে বসে আছি, আৱ বীণাদেবী আমাদেৱ মধ্যে নিবাট-নিক্ষপ্ত প্ৰদীপেৰ মত বিৱাঙ্গ কৰচেন। একটু দূৰে জনকতক শুলী ও ধনী শ্ৰোতা বসে আছেন। বসন্তৰাও তখন মৃদঞ্জে মেৰ ডাকাচ্ছেন, হাতেৰ কলকজা সব খেলিয়ে নেৰাব জন্ম। এমন সময় হিন্দুত সিঃ মীচে দেকে উপৱে এসে বললে,—পাণেৰ বাড়ীতে একটি বায়ুৰ ভাৱি অসুখ, তিনি বলে পাঠিয়েছেন যে মেহেৰোনি কৱে গান-বাজনা যদি বক কৰিন, তাহলে তিনি একটু ঘূঘোতে পাৱেন। এ কথা শুনে শ্ৰোতাদেৱ তিতৰ দেকে একজন সূন্দৰ ঘোৱ কৃকৃবৰ্ণ ধনী বলে উঠলেন—“তিনি মুকুন আৱ বাচুন, আমাদেৱ আনন্দোৎসব চলবে।” এই নিষ্ঠুৱ কথা তনে বীণাদেবী আগুন হয়ে উঠলেন ও আমাকে হকুম কৰলেন—“ঘোৱাল, ভূমাৰা পাগড়ি উভায়ো আওৱ নীচু যাকে পুছকে

ବୋଧାଲେର ତ୍ରିକଥା

ଆଉ—ବାଜାଳୀ ଲୋକ କେବା ମାନ୍ଦିତା । ବାଜଳା ବୋଲନେକୋ ତୁମରା
ଆହାତ ହାର ।” ଆମି ତଥିବା ଆମାର ପାଗଡ଼ି ବସନ୍ତରାତିଯେର ବାତେ
ବିଶେ ନୀଚେ ନେମେ ଗେଲୁମ ; ଆର ପାଚ ମିନିଟେର ମଧ୍ୟେ ଫିରେ
ଏଲୁମ । ବୀଣାଦେବୀ ହରୁମ କରଲେନ “ବାଜଳାମେ ବୋଲୋ ଅବକୋହ
ଶମ୍ଭବେଗୀ ।” ଆମି ବଳମୁମ—“ପ୍ରାର୍ଥନା ଭାବଲୋକ ଆପରାକେ
ଜାନାବେନ, କେବଳା ଆପନି ଶ୍ରୀଲୋକ—ଆମାଦେର ଉପର ତୀର
ଭରସା ନେଇ । ଏହି ପାଶେର ଏକତାଳା ବାଡ଼ୀର ଭାଡ଼ାଟେବାୟ ନାକି
ସାଂଗାତିକ ବ୍ୟାରାମେ ଭୁଗଛେନ । ଉପରେର ଗାନ-ବାଜନା ନୀଚେର
ବୋଲୀର କାନେ ଅସହ ଗୋଲମାଲେର ମତ ଠେକଛେ ।” ଏକଥା ଶୁଣେ
ବୀଣାଦେବୀ ବଳଲେବ—“ବୋଧାଲ, ତୁମି ସାମନେର ଫଟକ ବିଶେ ଯାଉ,
ଆମି ପାଶେର ପିଂଡି ବିଶେ ନେମେ ଯାଇଛି ।” ସେଇ ଆମଳା ବାସୁଟିର
ମଜେ ଆମିଓ ମେଥାନେ ଉପସିତ ହଲୁମ, ପିଠପିଠ ଅଞ୍ଚ ପିଂଡି ବିଶେ
ବୀଣାଦେବୀଙ୍କୁ ନେମେ ଏଲେନ । ତାରପର ଯା ଷଟଳ, ଯେ ଅନୁତ କାଣ୍ଡ ;—
ଯା ଗରେ, ଯଥେ ହର, ଜୀବନେ ନିତ୍ୟ ହରି ନା । କାରଣ କଥାର
ଅଷ୍ଟନ୍ଦୟଟନପଟିଯୀ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତିମ ।

ନଟ୍ଟବରେର ନିର୍ବେଦନ

ବୀଣାଦେବୀକେ ଦେଖିବାମାତ୍ର ସେଇ ଆମଳାବାୟୁଟି “କେ, ବିହିଷଣି ?”
—ବଲେ ତୀରେ ଶାଷ୍ଟାଙ୍ଗ, ପ୍ରଶିପାତ କରେ ତୀର ପାରେର ଶୂଳୋ ନିର୍ଭେ
କପାଳେ ଠେକାଲେନ ।

ବୀଣାଓ ଗନ୍ଧଗନ୍ଧ କରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରଲେନ—ନଟ୍ଟବର ଚଟ୍ଟରାଜ, କାର
ଅର୍ଜ ?

বীণাবাই

—বড় বাবুর !

—কি, আমাৰ ?

—আজে তোৱই !

—ৱোগ কি ?

—ডাক্তারৱা ত বলেন, এ ৱোগে লোক আজ আছে কাল মেটে।

—এখনে কেন এসেছ ? বড়বাবুৰ চিকিৎসাৰ জন্ম ? সঙ্গে
কে আছে ?

—পুরোনো চাকৰ বাকৰ, আমি আৰ বড়বৈঠাকৰণ !

—বৈসান কোথায় ?

—এই পাশেৰ ঘৰে আছেন।

বীণা এ কথা শুনে আমাকে বললেন, “ঘৰোৱাল, উপৰে
যাও ও কাকাবাবুকে বলো শ্ৰোতা-বাবুৰেৰ সব বিদাৰ কৰে
দিতে—আৰ তাৰেৰ টাকাকড়ি সব ফিরিয়ে দিতে। তুমি ধাৰে
আৰ আসবে।” আমাৰ মনে হল তিনি দুৰস্ত চিঞ্চলৰ সামলে
নেবাৰ জন্ম ধূৰ্বৰ্তেৰ জন্ম আমাকে সহিয়ে দিলেন। আমি তোৱ
আদেশ হৰিকুমাৰজীকে জানিয়ে, সেই সকল সিঁড়ি দিয়ে আৰাৰ
নেমে অনুম। দেখি বীণাদেৱী যেখানে ছিলেন, সখানেই সাড়িৰে
আছেন চিৰ-পৃষ্ঠলিঙ্গীৰ মত। মনে হল—চঃখে ও লজ্জাৰ
তিনি অভিভূত হয়ে পড়েছেন। আমি আস্বামাৰ তিনি বললেন
—“চল বড়বৈৰ সঙ্গে সাক্ষাৎ কৰে আমি—আমাৰ একা যেতে
সাহস হচ্ছে না। ভাল কথা, ব্যাপার দেখে ও শুনে তোমাৰ
কি মনে হচ্ছে ?”

ବୋର୍ଦାଲେର ତ୍ରିକଥା

—“ଆମାର ମନେ ହଜେ—ନୀଚେ ଅନ୍ଧକାର, ଉପରେ ଆଲେଝାର ଆଶୋ ;
ନୀଚେ ରୋଗ-ଶୋକ, ଉପରେ ନାଚ-ଗାନ । ଏହି ନାମ ସୁବିଶ୍ଵାସ ସମ୍ଭାବ୍ନ ।”
ବୀଣା ଏ କଥା ଶୁଣେ ସ୍ତଞ୍ଜିତ ହୟେ ଗେଲେନ । ତାରପର ବଳଲେ—
“ଯାଓ ନଟସର, ବୌଠାନକେ ଗିଯେ ବଳ ସେ ଦୋତାଳାର ‘ବିବିଜି’
ଆପନାର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରନ୍ତେ ଏମେହେନ ।”

ବୀଣାର ସ୍ଵଭାବ

ଘରେ ଚଢ଼କିଛେ ଚୋଥେ ପଡ଼ଳ, ସୁମୁଖେ ଏକଟି ଶେତପାଖରେର ପ୍ରତିଷ୍ଠା
ଦାଢ଼ିଯେ ଆହେନ—ପ୍ରାୟ ଆମୀର ମତ ଲମ୍ବା ; ପରଗେ ଏକଥାନି ଲାଲ-
ଫେଡ୍ରେ ଉଚ୍ଚଜ୍ଵଳ ଗରଦେର ଶାଢ଼ୀ, ବୀଣାଦେବୀର ଦ୍ଵାରାଇ ସୁମୁଖେ କୋଚା ଓ
ବୀ କାଥେ ଆଚଳ ଦିଯେ ପରା । ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅମାଟ ଅହଙ୍କାରେର ମୂର୍ତ୍ତି ;
ଆର ମେ ଅହଙ୍କାର ଯେମନ ଦୂଷ୍ଟ ତେମନି ଦୀପ୍ତ । ବୀଣାକେ ଦେଖେ ତିନି
ଏକଟୁ ଚମକେ ଉଠଲେନ । ପରମୁହର୍ତ୍ତେ ବୀଣା ସଥନ ତାକେ ପ୍ରଣାମ
କରନ୍ତେ ଅଗ୍ରମର ହଳ, ତଥନ ତିନି ବଳଲେ—“ଆମାକେ ଛୁଟ୍ରୋ ନା,
କେନନା ଛୁଟ୍ରେ ଆବାର ଆନ କରନ୍ତେ ହବେ ।

ବୀଣା ଦୁ'ପା ପିଛୁ ହଟେ ବଳେ—ଆମାକେ ଚିନ୍ତେ ପାରଛ ନା ?

—ନା । କେ ତୁମି ?

—ବୀଣା ।

—କୋନ ବୀଣା ?

—ତୋମାର ନନ୍ଦ ବୀଣା ।

—ଆମାର ତ କୋନ୍ତ ନନ୍ଦ ନେଇ । ମେ ବୀଣା ଘରେ ଗିଯାଇଛେ ।

—ଆମି ମୁହର୍ତ୍ତେର ଅନ୍ତ ଭୁଲେ ଗିଯାଇଲୁମ ସେ, ଆମି ଏଥନ

ଶୀଘ୍ରବାହି

ତୋମାର କାହେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ? ସହକାଳେର ଅଭ୍ୟାସେର ମୋରେ ଅଣାଥ କରନ୍ତେ ଉପ୍ତ ହରେଛିଲୁମ । ସାକ୍ଷ ଏ ମର କଥା । ଏ ବାଡ଼ିତେ କାର ଅନୁଷ୍ଠ ?

—ଆମାର ଶାଖୀର ।

—କି ଅନୁଷ୍ଠ ?

—Heart-disease,

—କେମନ ଆହେନ ?

—ଧାନିକଙ୍ଗ ଆଗେ ବୁକେ ଭୟକର ବ୍ୟଥା ଧରେଛିଲ । ଏଥନ ଏକଟୁ ଭାଲ । ତବେ ଡାକ୍ତାରଙ୍ଗ ବଲେନ, angina ବଢ଼ି treacherous !

—ଏଥାନେ ଏମେହ ଦୂରି ବଡ଼ବାୟୁର ଚିକିତ୍ସାର ଅନ୍ତ ?

—ଲୋକେ ବଲେ—ଶାନ ପରୀକ୍ଷା ଚିକିତ୍ସା ।

—ଏ ଗୋଯାଳେ ଉଠେଇ କେନ ?

—ଚୌରୀତେ ବାଡ଼ି ଭାଡ଼ା କରବାର ମାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ନେଇ ବଲେ । ଏଥନ ବଡ଼ବାୟୁ ନିଃସ୍ବ ।

—ତୋମରା ନିଃସ୍ବ !—ତୋମାଦେର ଜନ୍ମଦାତୀ ତ ଏକଟା ଧନ୍ତରାଜୀ ।

—ତାଲୁକ-ମୁନ୍ତ୍ରକ ମର ବିକ୍ରି ହେଲେ ଗିଯେଛେ ।

—କିମେ ?

—ଦେନାର ଦାରେ ।

—ତୋମାଦେର ତ ଖଣ ଛିଲ ନା ।

—ସା ଆଗେ ଛିଲ ନା, ଏଥନ ଅନେକ ଜିନିଯ ଇତିମଧ୍ୟେ ହରେଛେ ।

—ଯେଥନ ତୋମାର ନନ୍ଦେର ମୃତ୍ୟୁ ।

—ହା ; ଆର ତାର ପିଠିପିଠ ଖଣ ।

ବୋରାଲେର ତ୍ରିକଥା

—ଆମାର ମୃତ୍ୟୁର ସଦେ ଦାନୀର ପାଶେର କି ସହକ ?

—କୌଣସି ମୃତ୍ୟୁ ପରେଇ ଦାନୀ ଘୋର ବଜାନ୍ତ ହରେ ଉଠିଲେନ । ବାଙ୍ଗଲାର ସତ ସମ୍ମର୍ଥାନେ ଛ'ହାତେ ଧାନ କରାତେ ଲାଗିଲେନ ; ଆର ତାର ଅନ୍ତ ଖଣ କରାତେ ସୁଫଳ କରିଲେନ । ବାଙ୍ଗଲାର ତ ସମ୍ମର୍ଥାନେର ଅଭାବ ନେଇ ; ଆର ଏ ଶାକେର ଅଗ୍ରଦାନୀରଙ୍କ ଅଭାବ ନେଇ ।

—ଖଣ କେନ ?

—ଆମରା ତ ସା-ମହାରାଜମେର ବଂଶେ ଜୟାଇନି । ତହବିଲେ ଯଜ୍ଞତ ଟାଙ୍କା ଛିଲନୀ ବଲେ ।

—ଆଜ୍ଞା ଯଡ଼ବାୟୁ ତ ମିଃସ ହେବେଳେ । ଛୋଟବାୟୁ ?

—ତିନି ଏଥିନ ଜେଲେ ।

—ଥୋକା ଜେଲେ ?

—ଛୋଟବାୟୁ କାହେ revolver ଛିଲ ବଲେ' ସରକାର ତାକେ intern କରେଛେ । କିନ୍ତୁ ମେ ଭୁଲ କରେ । କେନନା ଛୋଟବାୟୁ revolver ସଂଗ୍ରହ କରେଛିଲେନ ମାଟୀର ମହାଶୟରେ ଦେଖା ପେଲେ ତାକେ ଶୁଣି କରିବେ ବଲେ ।

—ତାର ଓ କୋନ ଆବଶ୍ୟକ ଛିଲନା । ମାଟୀର ମହାଶୟରକେ ଝିଲ୍ଲ ହିଲ୍ଲାନୀ ଚୋନ ଦଳ ଅନେକଦିନ ହ'ଲ ଶୁଣି କରେଛେ ।

—କେନ, ତାହେର ତିନି କି ସର୍ବନାଶ କରେଛିଲେନ ?

—କିଛୁ କରେନ ନି, କିନ୍ତୁ ସର୍ବନାଶ କରିବେଳ ଏହି ଭାବେ ।

—ଏହି ଭାବେର କାରଣ କି ?

—ତିନି ମାକି ଆସିଲେ ପୁଲିସେର ଗୋମେଳା—ଏହି ସନ୍ଦେହେର

বীণাবাই

অস্ত । বোধহয় এ সন্দেহের মূল ভৱ্য । তিনি অতিথামুখ না হলেও অমাঞ্চল ছিলেন না ।

—রাধো রাধো—তার হয়ে ওকালতি । এখন শুধু ছোট-বাবুকে কে ধরিয়ে দিয়েছে । তিনিই ত ছোটবাবুর কালে বিপ্লবের মুসু দিয়েছিলেন । তিনি আর কিছু না করন, আমাদের পরিবারে সর্বাধিক খেকেই বিপ্লব ঘটিয়েছেন ।—তরিপ্র বীণার কি হল ?

বীণার জেরা

—মে আজও বেঁচে আছে ।

—আর বাইজৌর ব্যবসা নিয়েছে :

—ই, তাই ।

—টাকার অভাবে ?—তাব ত যথেষ্ট টাকা নটবরের জিম্মায় আছে । একখানি পোষ্টকার্ড লিখলে, পত্রোত্তরে মে তা' পেত । আমরা ত জানে তার স্বীকৃত ছোব না,—মরে গেলেও নয় ।

—তার টাকার অভাব নেই ।

—তবে সত্য ।

—ধরে নেও তাই ।

—বলিহারি যাটি বীণার সন্ধের । পুরুষী, শুণ্ডী, বিধু প্রাঙ্গণকল্পার চমৎকার ব্যবসা । ধিক তার শিকাইকার !

—বীণা দিখবা নৰ ।

—এর অর্থ কি ?

—সেন যাহাশ্বের সঙ্গে তার কখনো বিবাহ হয়নি ।

ବୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

ଏ କଥା ଶୁଣେ ବୌଠାକୁର୍ଯ୍ୟାଗୀ ଆମାର ପ୍ରତି କଟାକ୍ଷ କରେ ଜିଜ୍ଞେଶ
କରିଲେନ—ଇନି କେ ?

—ଆମାର ଶୁକ୍ଳ-ଭାତୀ ।

—କିମେର ଶୁକ୍ଳ ?

—ସଙ୍ଗିତେର । ଶୁକ୍ଳଙ୍ଗୀର ମୃତ୍ୟୁର ପର ଇନି ଆମାର ସ୍ଵେଚ୍ଛାସେବକ
ହେବେଳେନ ।

—ଅଞ୍ଜାତକୁଳଶୀଳ ?

—ନା । ବ୍ରାହ୍ମଗନ୍ଧାତାନ । ଆର ଶୀଳ ?—ଏର ଦେହମନେ ପଶୁଦେର
ଲେଖମାତ୍ର ନେଇ ।

ଏହି କଥା ଶୁଣେ ମେହି ଖଜୁଦେହ ପାଷାଣ-ପ୍ରତିଯା ହୁମେ ଆମାକେ
ନସ୍କାର କରିଲେନ । ଆମିଓ ପ୍ରତିନିମଦ୍ଧାର କରିଲୁଥ । ତାରପର ବୌଠାନ
ବୀଣାକେ ବଲିଲେନ—ତୁମି ମଧ୍ୟାଓ ନଓ, ବିଧିବାଓ ନଓ, ପ୍ରମତ୍ତ୍ଵାଓ
ନଓ । ତବେ ତୁମି କି କି ?

ବୀଣାର ଆଜ୍ଞାକଥା

ବୀଣା ଉତ୍ତର କରିଲେ—ବଲଛି । ବୋଷାଲ, ତୁମିଓ ଶୋନୋ । ତାର-
ପର ଦ୍ଵୀରୁ ଇତିତ୍ତତ : କରେ ବଲିଲେନ—ଆମି କୁମାରୀ ।

—କୁମାରୀ ?

—ଅନାନ୍ଦାତ ଶୂଳ ।

—ତୁମି !

—ହଁ, ଆମି । ଶାଠୀର ମହାଶୀକେ କଥିଲୋ ଶର୍ପ କରିଲି,
ସ୍ଵପ୍ନେ ନଥି ।

বীণাবাই

—অর্ধাৎ তুমি কুলভ্যাগ করেছ, কিন্তু জাত দাচিয়েছ ?

—শ্রাদ্ধগ্রহের অহঙ্কার তোমার ষষ্ঠ আমারও আছে ; কিন্তু জাতিধর্মে আমার ভক্তিও নেই, ভয়ও নেই।

—তোমার কথা বিশ্বাস করিনো ! তুমি বলতে চাও—তোমার দেহ রক্ত-মাংসে গঠিত নন ?

—তুমি পাথাণে গড়া হতে পাবো, কিন্তু আমি মৃত্যু রক্তমাংসে গড়া,—জীবন্ত রক্তমাংসেরও কুচি-অকুচি আছে। প্রযুক্তি যেখন স্বাভাবিক, অপ্রযুক্তি তেমনি স্বাভাবিক। প্রযুক্তি অবশ্য দমন করা যায়, কিন্তু অপ্রযুক্তি দমন করবার যদি কোনও সত্ত্বার ধাকে, তা আমার জানা নেই।

এ কথা শোনবার পর বৌটাকুরাণী মুখে শেলেন। তাঁর ভাবাস্তর ঘটল ; তাঁর মুখ খেকে তাছিলোর বক্স-লেপের মুগ্ধে যেন থসে পড়ল। তিনি বললেন—বীণা, তোমার শরীর কেমন আছে ?

—ভালই।

—তোমারও না heart একটু বিগড়েছিল ?

—সেটুকু বেগেড়ানো এখনও আছে। থায়ে থায়ে palpitation—এখনও হয়। ও-বস্তু একবার বেগেড়ালে বেরামত করা যায় না। এই থানিকঙ্কণ আগে বুক বেজায় ধড়াস্থড়াস্থড়াস্থ করছিল ; এখন জুৎপিণ্ডিটা আর ততটা লাফাবাঁপি করছে না, তাই থাই দাদাকে দেখে আসি। ঘোষাল, তুমি উপরে যাও। আমার দলবলকে এখনই দেশে ফিরে যেতে বলো। আর কাহাবাবুকে

ଶୋଭାଲେଖ ତ୍ରିକଥା

ବଳେ ସେ, ତୀର କାହେ ଆମାର ସେ ଟାକାକଡ଼ି ଆଛେ; ତା ତାଙ୍କେଇ ଦିଲୁମ । ସନ୍ତାଗାନେକେର ମଧ୍ୟେ ବାଡ଼ି ଥାଲି କରା ଚାଇ । ‘ଆଜ୍ଞା’ ସବେ ଆମି ଉପରେ ଗେଲୁମ, ଆର ବୀଗା ତୀର ଦାଦାର ଶୋବାର ସବେ ଗେଲେନ । ବୌଠାନ କୋନ ବାଦା ଦିଲେନ ନା ।

ଦଲବଳ ବିଦାସ୍

ଆମି ଉପରେ ଗିଯେ ହରିକୁମାରଙ୍ଗି ଶରଫେ କାକାବାବୁଙ୍କେ ବୀଗାର ଇଚ୍ଛା ଜାନାଲୁମ । ବୀଗା ତୀର ସମସ୍ତ ଟାକା ହରିକୁମାରଙ୍ଗିଙ୍କେ ଦାନ କରେଛେନ କୁନେ ତିନି ଅବାକ ହୋ ଗେଲେନ—ମେ ମେ ଅନେକ ଟାକା । ତାରପର ତିନି ଏକଟୁ ଭେବେ ବଳଲେନ, ବାହିର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରବ । ଐ ଟାକା ଦିଯେ ଆମି ଶ୍ଵରପୁରେ ସରଦାତୀର ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରବ । ତାରପର ସନ୍ତାଗାନେକେର ମଧ୍ୟେ ତାଦେର ସବ ଜିନିଷପତ୍ର ନିଯେ ଛାବଡ଼ା ଟେଣେ ତାରା ଚଲେ ଗେଲ; ରେଖେ ଗେଲ ଶୁଦ୍ଧ ବୀଗାର ବୀଗା, ଆର ତାର ସୁମର୍ଜିତ ଶୋବାର ସବେର ଜିନିଷପତ୍ର—ଆମାର ଜିଜ୍ଞାସା । ତାରପର ଆମାଦେର ଟିକା ଚାକରଙ୍କେ ଦିଯେ ଝାଟ ଦିଯେ ସରବୋର ସବ ସାଫ୍-ସ୍ଵତ୍ତ୍ରୋ କରେ ରାଖିଲୁମ । କାରଣ ଜାନତୁଥ ବୀଗା ଦେବୀ ମହିଳା ଡଚକେ ଦେଖିତେ ପାରେନ ନା,— ଏଥିନ କି ଦେରାଲେଖ କୋଣେ ଏକ ଟୁକରୋ ଝୁଲୁଷ ନାଁ ।

ଟିକ ସାଡ଼େ ନଟାର ମସର, ନଟର ଚଟ୍ଟରାଜୁ ଉପରେ ଏସେ ଜିଜ୍ଞାସା କରଲେ—ସରଦୋର କୁ ସବ ଥାଲି ଓ ପରିଷାର-ପରିଚଛୁ ? ଆମି ବଳଲୁମ—ଚୋଖେଇ ତ ଦେଖିତେ ପାଇଛେନ । ତିନି ବଳଲେନ— ବଡ଼ବାବୁଙ୍କେ ଆମରା ଉପରେ ନିୟେ ଆସବ । ଡାଙ୍କାରବାବୁ ତାଙ୍କେ ନଙ୍କବାର ଅଭ୍ୟାସି ହିୟେଛେନ—ଏବଂ ଏଥିଓ ହାଜିର ଆଛେନ ।

বীণাবাই

আমি জিজ্ঞাসা করলুম—বড়বাবু এখন কি রকম আছেন ?
মটোর বগলে,—চাকুরিবাবু বলেন, আজকের সাঢ়া কেটে
যেছে। আপনিও আসুন, আমাদের একটু সাহায্য করতে হবে।
আমি প্রস্তু—হ্যাঁ। মটোর বগলে,—আমাৰ কাছে বিবিধিগুলি
দিলু টাকা আছে। বিবিধিগুলি সে টাকা আপনাকে দিতে
বলেছেন।

—আমাকে ?

—হ্যাঁ আপনাকে, বড়বাবুৰ চিকিৎসাৰ খণ্ড চালাতে।
খৰচ আমিই দেব, ও তাৰ হিসেব দাখিলো। টাকাকড়িৰ
কলি বিবিধিগুলি আৱ পোঁঠাতে পাববেন না। তা জাড়া
গৈতৃক ধন ভাইদেৱ ভঙ্গ দ্বাৰা হৰে,—এতো হৰাবই কথা।
বিশেষতঃ বড়বাবু দেবতুলো মোক। বড়বাবুদেৱ দৰে এমন
শুণোৱ শৰীৰ দেৱা যাব না। আৱ বিবিধিগুলি চিনিত শুধু
ভাই নন—উপৰত্তি শিখা ওক। ওৰা চৰনে অভিয় হৰে।

আমৰা পৌছনে ধৰাৰি কৰে পাটপুক বড়শুণকে উপৰে
নিৰে এলুম, গঙ্গা-যাঁৰীৰ মত। বড়শুণকে এই প্ৰথমে ধৰলুম।
অতি শুপুরুষ। মুখে রোগেৰ চিকিৎসা নেই, আছে শুধু
আভিজ্ঞাতোৰ ছাপ। তাৰ সঙ্গে এলেন ওকুৱাৰবাবু, আৱ
বীণা দেবী; বৈঠানও এলেন—যদিচ তিনি প্ৰথমে একটু ইতৃষ্ণতঃ
কৰেছিলেন।

চাকুৱাৰ-বাকুৱাৰ প্ৰথমেই চলে গিযেছিল; শেষে চাকুৱাৰবাবুও
'আৱ ভৱ মেই' বলে বিহাৰ হলেন। একটা টিপায়েৰ উপৰ

ଶୋଷାଲେନ ତ୍ରିକଥା

ଛ'ଟେ । ଓୟଦେର ଶିଶି ରେଖେ ଗେଲେନ ;—ଏକଟି ବଡ଼ବାସୁର ଜନ୍ମ ଅପରାଟି ବୀଣା ଦେବୀର ଜନ୍ମ । ଛାଟିଇ heart-tonic, କିନ୍ତୁ ଏକ ଶୁଦ୍ଧ ନନ୍ଦ ।

ବୀଣା ବଳିଲେନ—ଆମର ଓୟଦ୍ଧଟା ଆମାର ସବେ ରେଖେ ଏସୋ ; ପାଛେ ଭୁଲ କରେ ଏକେର ଓୟଦୁ ଅଗ୍ନକେ ଧାଓଇଲେନୋ ହୁଏ । ଅଜ୍ଞ ଆମାଦେର ଶାଗାର ଠିକ ନେଇ । ଆମ୍ର ଆମାର ବୀଣାଟା ନିବେ ଏସୋ । ଆଜ ଆମାଦେର ଶିବାର୍ତ୍ତି, ତୋମାରେ । ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ଉପବାସ ଓ ଜାଗରଣ । ଆମି ଓୟଦ୍ଧଟା ରେଖେ ବୀଣାଟି ନିଯେ ଏଲୁଥ । ବୀଣା ବଳିଲେନ—ଦାଦା, ତୋମାକେ ସୁମ ପାଡ଼ିଯେ ଦିଛି ବୀଣାର ମୃଦୁ ଶୁଙ୍ଗନେ । ତାରପର ବୌଠାନକେ ଭିଜାସା କରିଲେନ—କି ରାଗ ଆଲାପ କରବ ? ତିନି ଉଚ୍ଚର କରିଲେନ—କିମ୍ବନ୍ତ ପରଜ । ବୀଣା ଏକଟୁ ହେସେ ବଳିଲେ,— ତୁମି ତ ଗାନ୍ଧବାଜନାୟ ଆମାର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷୟିତୀ ; ମନ ଦିଯେ ଶୋଲେ, ତାଙ୍କେ ହସିଦିଯି ଓ ମୁରେର ସହଗନ୍ତେର ଜ୍ଞାନ ଆମାର ହସେଛେ କିନା । ଏ ନିବରେ spelling mistakes ତ ତୋମାର କାନ ଏଡିରେ ଯାବେ ନା ।

ତାରପର ବୀଣା ବୀଣାର ପୂରଜ ଆଲାପ କରିଲେନ—ଅତି ମୃଦୁତରେ, ଅତି ନିଶ୍ଚିତ ଲଘେ । ଏମନ ବାଜନା ଆମି ଜୀବନେ ଆର କଥନେ ଶୁଣିନି । ବୀଣାର ଅନ୍ତରେ ସେ ଏତ କାତରତା, ଏତ ବୈରାଗ୍ୟ ପାଇଁତେ ପାରେ, ତା ଆମି କଥନୋ ଭାବିନି । ଆଖ ସନ୍ତାର ମଧ୍ୟେଇ ବଡ଼ବାସୁ ସୁଖରେ ପଡ଼ିଲେନ ।

ବୌଠାନ ବଳିଲେନ—ବୀଣା, ତୋମାର ସାଧନା ସାର୍ଥକ ! ବୀଣା ବଳିଲେନ—ବୌଠାନ, ତୁମି ଦାଦାକେ ପାହାରା ଦେଓ । ଆମି ଭିତରେ

বীণাবাই

বাচ্চি, ঘোষালের সঙ্গে একটু হিসেব কিন্তেও করতে। ঘোষাল
হচ্ছেন আমার মটবর—অর্থাৎ খাজাকি।

বীণার ফিলজফি

ভিতর বাড়ীর বারান্দার যান্ত্রিক বীণা বললেন—“মনে
আছে, আজ আমাদের পিতৃত্ব—অর্থাৎ নির্বলা উপরাশ ও
নিরিমেধ জ্ঞাগরণ। সমস্ত রাত্রি জোড়াসন হয়ে বসে পাকচে
পারব না, দিঠ ধরে আসবে। তুমি পানিকক্ষণ আগে বসেছিলে
বে সমাজের একত্বার অক্ষকার আব দোতনার আলেয়ার
আলো। কথাটা শুব ঠিক। তবে একত্বা মনে করে
দোতনা স্বর্গ, আব দোতনা ভাবে একত্বা নরক। তুটোই সমান
illusion। আমি কিন্তু দোতনার জীব। তাই আমার চাই
আলো আব বাতাস, আব চাই পিঠে আশয়, দুকে অঁচল আব
মুখে সাধুভাব অর্থাৎ সাধুর ভাব। আবও অনেক জিনিশ চাই,
যার কর্দি দিতে গেলে রাত কেটে যাবে। ভাসি এ সবই কুকুর।
তাতে কি যায় আসে!—আমাদের জীবন, সমাজ ও সভ্যতা
সবই কি কুকুর নয়?—সে যাই হোক, আমির সব পেকে তুধানা
cushion-chair নিয়ে এসো।”

আমি একগানিদি পুর আব একখানি গদি-মোড়া চেয়ার নিয়ে
এলুম, মাতে বসে আরাম আছে। তারপর বীণা বললেন,—
“চূপ করে কি জাগা যায়? বিশেষত্ব: বন বখন অশাস্ত্র। তাল
কথা—বিজেতি দেহত্ব আব অনন্তত্ব নিষ্কয়ই আলো। Pal-

ବୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

pitation ହୟ ବୁକେର ଦୋବେ, ନା ବୁକେର ଭିତରେ ସେ ମନ ଲୁକୋନୋ ଆଛେ, ସେଠି ବିଗଡ଼େ ଗେଲେ ? ତୁମି ବଣବେ,—ଓ ଛଇ କାରଣେହି । ସେଇ ଠିକ କଥା । ଦେହ ଓ ମନ ତ ପରମ୍ପର ନିଃମ୍ପର୍କିତ ନଯ । ଆର ଏହି ଦୟା ଯିଶେ ତ ତୁମିଓ ମାନୁଷ, ଆମିଓ ମାନୁଷ । ଏହି ଶ୍ଵାଷ କଥାଟି ଭୁଲିଲେହି ଆମରା ହୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନଯ ଦେହାତ୍ମାଦୀ ହୟେ ଉଠି । ଆମି ଅବଶ୍ୟ ଦେହାତ୍ମାଦୀ ନହି । ମନେର ସମେ ଦେହେର ପାର୍ଥକା ଆମି ଜାନି । କିନ୍ତୁ ଠିକ କୋଣାର ଦେହ ଶୈୟ ହୟ ଆର ମନ ଆରଣ୍ୟ ହୟ, ତା ଜାନିନେ ।

ବୀଳାର ଖେଳାଳ

ଏଇ ପରଇ ବୀଳା କଥାର ମୋଡ଼ କିରିଯେ ନିଯେ ଆମାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେନ—ବୋଷାଲକେ କି ରକମ ଦେଖିଲେ ?

—ସ୍ଵର୍ଗ ସିଂହବାହିନୀ ।

—ମେ ତ ଶ୍ଵାଷ । ଶୁଭରୀ ?

—ମେ ତ ଶ୍ଵାଷ । ଇଂରାଜିତେ ଯାକେ ବଲେ queenly beauty । ସେଇ ରଙ୍ଗ, ସେଇ କପାଳ, ସେଇ ନାକ, ସେଇ ଟୋଟ, ସେଇ ଚିରୁକ, ସେଇ ହିର ମୁଣ୍ଡି । ଏ ତ ଆଗାଗୋଡ଼ା ମୃଢ଼ତ୍ବ ଓ ପ୍ରଭୁତ୍ବର ସ୍ଵପ୍ରକାଶ ରତ୍ନ ।

—ଆର ସେଇ ମଜ୍ଜେ ମାସୀହେର । ସିଂଗେଯ ସିଂହର କି ତୋଷାର ନଜରେ ପଡ଼େନି ? ଓ କିମେର ନିରମଳ ?—ମାସୀହେର ;—ସେଇ ମାସୀହେର, ଯା ଦ୍ଵୀଲୋକେ ସେଜ୍ଜାଯ ବରଣ କରେ ।

ଆମି ଏ କଥାର ପ୍ରତିବାଦ କରିବେ ଉଗ୍ରତ ହଲେ ତିନି ବାଧା ଦିଯେ ବଲିଲେ,—ତୋଷାର କଥା ଭଲତେ ଆମି ଆମିନି, ଏମେହି ଆମାର

বীণাধাই

কথা তোমাকে শোনাতে। স্বামী অবশ্য দেবতা। সেই স্বামী
মিনি দুহয়ের গর্ভনিলের ব্রহ্মচিঠি, আর যার দেবদাসী হওয়া
সৌধৰ্ম্ম। দাসী কেউ কাউকে করতে পারে না। অমরা কখনো
কখনো ষেজ্জাদাসী হই। যাক ক্ষ-স্বর কথা। ঐ সিংহের পিঁচের
আমাৰ চোখে বড় শুল্ক লাগে আৰ পৰতে বড় শোভ হয়—অৰ্থাৎ
এখন হচ্ছে। যাও আমাৰ ঘৰে, আমনাৰ টেবিলেৰ ডামদাৱেৰ
দেৱাঙ্গে পিঁচেৰে কোটা আছে—নিয়ে এস; একবাৰ পৰে দেখবো
আমাকে কত মুক্তি দেখাব।

আমি চোৱা ছেড়ে উঠিবাছাত্ৰ বীগা বল্লেন—কেপেছ!
আমি সিংহেৰ পিঁচেৰ পৰব? আমি সেচিনকুমাৰী, দেমন তুমি
চিনকুমাৰ!—তুমি শিগারেট গাও?

—গাও!

—ঐ আমোৰ উপৰ এক টিম ৫৫৫ আছে, নিয়ে এসো।
আমি তোমাৰ জন্ত কিনে আনিবেছি—চটুজকে দিয়ে। আমি
বকে যাবো আৰ তুমি মীৰবে শিগারেট ক'কবে।

বীণাৰ প্রলাপ

আমি শিগারেটেৰ টিম ঘৰ দেকে এনে পালে রাখলুম। বীণা
বললেন :—

আমি আজ প্রলাপ বকব, আৰ জানহ ত প্রলাপেৰ কোনও
syntax নেই। সুতৰাং আমাৰ বকুনি হবে সাজানো কথা নয়—
এলোমেলো কথা। সে বকুনি কুনে পাছে তুমি সুবিশে পড়ো।

ବୋଷାଙ୍ଗେର ତ୍ରିକଥୀ

ମେହି ଡରେ ତୋମାର ହାତେ ସିଗାରେଟ ଦିପେଛି । ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସିଗାରେଟ ହାତେ ଧରେ ଘୁମିଯେ ପଡ଼ିଲେ ପାରବେ ନା, ଅଗ୍ରିକାଣ୍ଡ ହବାର ଡରେ ।— ଏଥନ ଆମାର ପ୍ରମାଦ ଶୋନୋ । ଆମାର ଜୀବନ ବିଶ୍ଵାସ କେଳ ଜାନୋ ? ଆମି କଥନୋତ୍ତ କାରଓ ଦାସୀ ହାତେ ପାରିନି—ଅର୍ଥାତ୍ କାଉକେଓ ଭାଲବାସିତେ ପାରିନି । ଦାଦାକେ ଆମି ଅବଶ୍ଯ ପ୍ରାଣେର ଚାଇତେଓ ଭାଲବାସି—ତାର ମୃଦୁ ଆମି ଅଭିନ୍ନଦୟ । କିନ୍ତୁ ଏ ଭାଲବାସା ନୈସଗିକ ଓ ଅଶ୍ରୀରୀ । ଏ ହଜ୍ଜେ ଏକ ବୃକ୍ଷେ ଢାଟ ଫୁଲେର ଶୌହାର୍ଦ୍ଦି, ଯେ ଶୌହାର୍ଦ୍ଦିର ବନ୍ଦନ ଫୁଲେ ଫୁଲେ ନୟ, ଉତ୍ତର ଫୁଲେର ମୃଦୁ ଏକଇ ମୂଲେର ।

ଆର ମାଟ୍ଟାର ମହାଶ୍ୟ ?—ତିନି ଶିଖେଛିଲେନ କୁଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚାଟିଲେବ ମୟ୍ୟ, ତା ଛାଡ଼ା ଆର କିଛୁ ନୟ । Hypnotismଏର ଘୋର କହିନ ପାକେ ? ତାର ନୀରମ୍ବ ଅଭାବେର ଛୋଟାଚ ଲେଗେ ଆମି ପାଖାଣ ହୟେ ଗିଯେଛିଲୁମ୍ । ତାରପର ଏକଟି ପଥ-ଚଲତି ଲୋକେର ସୁନ୍ଦରାର ପ୍ରକରେଇ ଅହୟ୍ୟ ଆବାର ଥାନବୀ ହୟେ ଉଠିଲ । ଆମାର ଶୁକ ହଦୟେ ଝାକେ ଝାକେ ଫୁଲ ଫୁଟିଲ । କେବଳମାତ୍ର ଯୁଧୀ ଜାତି ମଞ୍ଜିକା ଥାଲାଟି ନୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ-ମର କୁମୁଦ ପୂଜାର ଲାଗେ କୁଣ୍ଡ ତାଇ ନୟ ;—ମେହି ମୃଦୁ ମର ବସନ୍ତେର ଅଗ୍ନିର୍ଦ୍ଦିଶ କିଂକୁକ, ହଦୟେର ଅନ୍ତଃପୁରେ ଆଯୋଦ୍ଧନ ଅନ୍ତଃକ୍ଷର ନବଜୀବନେର ମହିମାକୁ କାହନାର ଜ୍ଵାକୁମୁଦ । ଏଥନ ଉପଯାର ଓ ଲଙ୍ଘନେର ଆକ୍ରମ ଥୁଲେ କେଲେ ବଣି,—ଆମି ତାକେ ପ୍ରଥମ ଭାଲବାସି ଓ ଅନ୍ତର ଥେକେଇ ।

ଏହି ବାଙ୍ଗଳା କଥାଟା ମୁଖେ ଆନନ୍ଦେ ଅପ୍ରବୃତ୍ତି ହୟ । କେବ ନା ଶୁର ଚାଇତେ ମଞ୍ଜା କଥାଓ ଆର ନେଇ, ଅର୍ଥଚ ଓର ଚାଇତେ ଦାମୀ

বীণাবাই

কথাও আর নেই। সত্তা তার কাছে, যে ও-কথার অর্থ জানে না; আর যে জানে, তার কাছে অমৃত। সে যাকি পরম শুন্দর —দেহে ও মনে। আর তার অস্তরে পঙ্কজ অস্তর নেই, আছে শুধু ধাত্রকরী বীণার তার। এ কথা আজ বলছি কেন জানো? —এই পারিবারিক বিভাটের দিঘৰের প্রচও ধারার আমি আজ গেগে উঠেছি, নিজেকে চিনতে পেরেছি। আজ আজগোপন করা হবে বৃপ্তা মিথ্যাচার।

বীণার শুক্ষ্মি

এর পরে বীণা বললেন—“যাও দোষাল, আমির বীণাটি নিয়ে এসো—আর ওয়ুদের শিশিৱাও। এখন আমার দুকেন ভিতর দুবটা তাণ্ডবন্তা করছে। যদি বীণার বৰ্ণীকৰণ ঘন্টে নৃত্যকে বশীভৃত করতে ন পারি, তাহলে ওয়ুধ থেয়ে দুবটা সায়েষ্টা করব।” আমি বীণার ঘর পেকে ওয়ুধ ও বীণা দুই নিয়ে এলুম।

আমি ফিরে আস্থামাত্র “শ্রসিত কল্পিত পীনসনস্তনী” বীণা নিজের দুবকে “শাস্ত হ পাপ” এই আদেশ করে, আমাকে বললেন,—“তোমার মুখে একটি কণা ক্ষমতে চাই; তারপর বীণা বাজাব, তারপর ওয়ুধ গলাধকরণ করব। এখন আমার শিঙ্গাস্ত এই,—যার মাঝার তুষি উদ্ব্রায় ও উর্যাগৰ্গাখী হয়েছিলে, সে মাঝাবিনী কি তোমাকে আমার চাইতেও বেশী মুক্ষ করেছিল?—না, তা হল্তেই পারে না। আমার শোহিনী শক্তি আর কেউ না জাহুক, তুষি ত জান।

ଶୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା

ଏଥନ ବୀଣାଟି ଦେଓ । ତୋମାକେ ଏହି ଶେଷ ରାତିରେ ଏକଟି ଆଶାବାରୀ ଶୋନାବ, ଯା ଆମାର ବୀଣାର ମୁଖେ କଥନୋ ଶୋନୋ ନି ।”

ଏହି ବଳେ ତିନି ବୀଣାଟି ମୁକେ ତୁଳେ ନିଯେ “ନୈଯା ଝାଁଖରି” ବୀଣାର ମୁଖ ଦିଯେ ଆମାକେ ଶୋନାଇଲେ । ଏ ବାଜନା ଶୁଣେ ରାତା କୁକୁରର ଧୀରୀ ଶଥକେ ଯା ବଗେଛିଲେନ, ତାହି ଆମାର ମନେ ପଡ଼ିଲ;— “ମନେର ଆକୁତି ବେକତ କରିତେ କତ ନା ସନ୍ଧାନ ଜାନେ ।” ବାଜାନୋ ଶେଷ ହଲେ ବୀଣା ବଗଲେନ,—ଏହି ଗାନ୍ତି ତୋମାର ମୁଖେ ପ୍ରଥମ ଶୁଣି, ଆର ବୀଣାର ମୁଖେ ଏହି ଶେଷ ଶୁଣିଲେ । ହଦସେର ଏହି ଉଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ତୋମପାଡ଼ ଓ ମୁଖେ ଆର ଥାମ୍ବେ ନା; ଆର ସଥନ ଥାମ୍ବେ, ଏକେବେବେ ଥାମ୍ବେ । ଏହି ହଙ୍କେ ଆମାର premonition । ତୁମି ଆମାର ପାଣିଗର୍ହଣ କରେ, I mean ହାତ ଧରେ, ଆମାକେ ସୁମୁଖେର ଚୌକାଠଟା ପାର କରେ ଦେଓ ।

ଆମି ତାର ହାତ ଧରେ ଶୋବାର ସରେ ଚୌକାଠଟା ପାର କରେ ଦିଲୁମ । ବୀଣା ଘରେ ଢୁକେଇ ବଲାଲେ,—ଯତଶୁଲୋ ବାତି ଆଛେ ସବ ଜେଲେ ଦେଓ—ଆମାର ବଡ଼ ଭର କରଇ । ସବ ବାତି ଜେଲେ ଆମି ଜିଜ୍ଞେସ କରିଲୁ—କିମେର ଭର ? ବୀଣା ବଗଲେ—ମୃତ୍ୟୁଭୟ ।

ତାରପର ଦେମନ ଶୋଓଯା ଅମନି “ବୀଣା ହିନାମା କ୍ଷମଦୋଧିତ ବକ୍ତ୍ଵ” ଅକୁଳ ଶାଗରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହଲ । “ଅନ୍ତର୍ହିତା ସବି ଭବେହନିତେତି ହଜେ ।” ଆର ଆମି ଜୀବନ ନାମକ ନୈଯା ଝାଁଖରିତେ ଭେଲେ ବେଡ଼ାଛି । ସାହେର ଧନ ଆଛେ ଧନ ନେଇ, ମେଇ ସବ ମୋତଳାର ଜୀବଦେର ମୋଶାହେବୀ କରାଇ । ଯାରା ଆମୋଦ ଓ ଆନନ୍ଦେର ପ୍ରଭେଦ ଜାନେ

বীণাবাই

না, মেই সব সমজদারদের মজলিসী গান শোনাচ্ছি, আব নিষ্ঠা-
নতুন সত্যমিথ্যা গল্প বানিয়ে বলছি ।

আমি জিজ্ঞাসা করলুম—এ গল্প সত্য না মিথ্যা ?

ধোরাল বললে—একসঙ্গে হচ্ছি ।

—তার অর্থ ?

—তার অর্থ গল্প science নয় art ।

শেষ

କୟେକଥାନି ନୂତନ ଓ ନିର୍ବାଚିତ ବହି

ମସ-ସାହିତ୍ୟେର ଶୁଣ ଶ୍ରୀପଦ ଚୌଧୁରୀର

ଘୋଷାଲେର ତ୍ରିକଥା ଗୁରୁ ଏଥି

ଯଥେ ମାହିତ୍ୟକ ଶ୍ରୀପଦିନାଶକ୍ତର ଘୋଷାଲେର
ସବ ମେଯେଇ ସମାନ ମାତ୍ରଟି ମେଯେ
କାହିନୀ ୧୦

ତ ଚ ନ ଚ ଉପକ୍ଷାମ

ବଢ଼େର ପରେ ଗୁରୁ ଏଥି

ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲେଖକ ଶଟିନ ମେନେର

ଏହି ତ ଜୀବନ ଉପକ୍ଷାମ

ଅ ଞ୍ଜ ଲି ଉପକ୍ଷାମ

ଯୋଗ-ବିଯୋଗ ଉପକ୍ଷାମ

ପ୍ରବାସେର କଥା ଯୁଗାପେର କାହିନୀ

ମୁଦ୍ରିତ ଲେଖକ ଶ୍ରୀପଦବିହାରୀ ମନ୍ଦିରେର

ବିକିମିକି ଉପକ୍ଷାମ

ଡି. ଏମ. ଲେଟରେସୀ—୧୨, କର୍ଣ୍ଣ୍ଣାଲିଙ୍କ ଟିଟ, ବିଜିକାଟା

ভালো-মন্ত্র

বাংলার অপরাজেয় কথা-শিল্পী
শ্রদ্ধেয় শ্রীশরৎচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়
মহাশয় এই উপন্যাসখানিৰ
সূচনা কৰিয়াছেন। বাংলার
বিশিষ্ট সাহিত্যিকগণ ইহাকে
রূপ দিয়াছেন। বহুধানি বাংলা
সাহিত্যে যে অনৱৃত্ত লাভ
কৰিবে তাহা বলাই বাহুল্য।

শীঘ্ৰই প্ৰকাশিত হইবে
ডি. এম. মাইকেল—কলিকাতা